

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

РАДЧУК ІГОР ЯРОСЛАВОВИЧ

УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ГУМАНІТАРНОЮ
СФЕРОЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма: «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
БУСЛЕНКО ВАСИЛЬ
ВОЛОДИМИРОВИЧ,
доктор політичних наук,
професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та публічного управління

від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

(_____) проф. Бусленко В.В.

ЛУЦЬК – 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ГУМАНІТАРНОЮ СФЕРОЮ.....	7
1.1. Генезис публічного управління гуманітарною сферою.....	7
1.2. Нормативно-правове регулювання гуманітарної сфери України.....	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ГУМАНІТАРНОЮ	
СФЕРОЮ В УКРАЇНІ.....	21
2.1. Характеристика організаційно-правового механізму публічного управління гуманітарною сферою в Україні.....	21
2.2. Аналіз зарубіжного досвіду публічного управління гуманітарною сферою.....	36
2.3. Визначення проблемних аспектів публічного управління гуманітарною сферою	43
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО	
УПРАВЛІННЯ ГУМАНІТАРНОЮ СФЕРОЮ В УКРАЇНІ.....	50
3.1. Напрями адаптації зарубіжного досвіду публічного управління гуманітарною сферою.....	50
3.2. Рекомендації щодо удосконалення механізмів публічного управління гуманітарною сферою в Україні.....	53
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський союз

ЗМІ — засоби масової інформації

НІСД України — Національний інститут стратегічних досліджень України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена низкою стратегічних викликів, з якими стикається Україна у 2025 році. Перш за все йдеться про швидке реагування на проблеми воєнного стану. Війна істотно змінила пріоритети гуманітарної політики. Публічне управління має адаптуватися до потреб внутрішньо переміщених осіб, забезпечення прав ветеранів, медичної та психологічної реабілітації населення, а також подолання гуманітарної катастрофи на деокупованих територіях. Сучасні умови також вимагають впровадження інструментів *Digital Government* у гуманітарну сферу (освіту, культуру, соціальний захист) щоб забезпечити прозорість, доступність послуг та ефективно розподіляти ресурси у режимі реального часу.

Варто відмітити, що статус України як кандидата на вступ до ЄС вимагає гармонізації стандартів публічного управління гуманітарною сферою з європейськими нормами, що передбачає децентралізацію, людиноцентричність та інклюзивність. Відтак вивчення європейського досвіду публічного управління гуманітарною сферою є досить важливим.

Потребують додаткового вивчення питання збереження людського капіталу в умовах масового виїзду українців за кордон. Відтак удосконалення управління освітою, культурою та охороною здоров'я є ключовим фактором для створення умов повернення громадян та відновлення інтелектуального потенціалу країни.

В умовах дефіциту бюджету та високої залежності від міжнародної допомоги виникає гостра потреба в оптимізації управлінських процесів, запровадженні аудиту ефективності та залученні інститутів цивільного суспільства до реалізації гуманітарних проєктів. Тому тема є актуальною, оскільки традиційні методи управління гуманітарною сферою виявилися недостатньо гнучкими перед обличчям глобальних криз, що потребує наукового обґрунтування нових моделей та механізмів публічного управління.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних та практичних аспектів функціонування механізмів публічного управління гуманітарною сферою в Україні та рекомендацій щодо вдосконалення управління цією сферою. Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- проаналізувати генезис публічного управління гуманітарною сферою;
- дослідити теоретичні засади нормативно-правового регулювання гуманітарної сфери;
- охарактеризувати організаційно-правовий механізм публічного управління гуманітарною сферою в Україні;
- проаналізувати зарубіжний досвід публічного управління гуманітарною сферою;
- визначити проблемні аспекти публічного управління гуманітарною сферою в Україні
- розробити конкретні пропозиції та рекомендації щодо шляхів вдосконалення механізмів публічного управління гуманітарною сферою в Україні.

Об'єктом дослідження є гуманітарна сфера України.

Предметом дослідження є механізми публічного управління гуманітарною сферою в Україні.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації сучасних проблем публічного управління гуманітарною сферою та обґрунтуванні комплексних напрямів його вдосконалення з урахуванням сучасних реалій.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені рекомендації можуть бути використані органами державної влади у процесі забезпечення управління гуманітарною сферою.

Ступінь наукової розробки проблеми. Теоретико-методологічні аспекти публічного управління гуманітарною сферою та її генезис висвітлені в наукових працях такими українськими вченими, як: М. Баюк, В. Бех, Н. Белашова, Л. Белова, К. Бондаренко, С. Борисевич, В. Бульба, С. Вдовенко,

Л. Грень, Б. Данилишин, А. Дербак, Р. Дудок, М. Жулинський, С. Здіорук, С. Зубченко, С. Кіндзерський, І. Каріх, Н. Колісніченко, Н. Медведчук, Г. Мединська, В. Кізіма, В. Лунячек, О. Мельничук, А. Меляков, О. Моцик, С. Овчаренко, П. Петровський, О. Петроє, А. Поліщук, О. Поступна, Н. Рибак, Ю. Рубан, В. Сабадуха, Н. Самойленко, Г. Ситник, П. Ситник, В. Скуратівський, О. Степанко, В. Трощинський, І. Турянця, І. Хожило, І. Черничко, С. Чукут, Л. Чупрій, Р. Ясько та ін. Проте, незважаючи на значний внесок вищевказаних авторів у дослідження публічного управління гуманітарною сферою, недостатньо висвітлено сучасний стан наукових досліджень проблеми публічного управління гуманітарною сферою в Україні, основні його напрями і тенденції.

Апробація результатів дослідження. Окремі питання випускової роботи апробовані у навчальному процесі Волинського національного університету імені Лесі Українки у процесі проходження навчання на спеціальності «Публічне управління та адміністрування».

Структура роботи. Магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, розділених по два-три підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг магістерської роботи становить 70 сторінок. Список використаних джерел налічує 48 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ГУМАНІТАРНОЮ СФЕРОЮ

1.1. Генезис публічного управління гуманітарною сферою

Перш, ніж досліджувати різні аспекти публічного управління гуманітарною сферою варто проаналізувати категорійно-понятійний апарат цього дослідження.

У сучасних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів з цієї тематики немає чіткого визначення терміну «гуманітарна сфера» (соціально-гуманітарна сфера). Зазвичай, його тлумачать як «...сферу застосування гуманітарної політики держави, яка спрямована на розв'язання цілого комплексу питань, пов'язаних з освітою, наукою, релігією, культурою, ідеологією тощо» [7, с. 14; 40, с.196].

Також існує в науковому середовищі погляд, що розглядає гуманітарну сферу як самостійну, відокремлену галузь: «...відносно самостійну сферу суспільної діяльності, яка спрямована на забезпечення духовного життя людини і суспільства, складається із сукупності галузей, які орієнтовані на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, розвиток творчих й інтелектуальних здібностей особистості, збереження культурного різноманіття» [37, с. 205; 40, с.196].

У сучасних наукових дослідженнях часто зустрічається поєднання гуманітарної сфери з іншими сферами, такими як духовна, культурна, інформаційна, правова, соціальна та ін. Аналізуючи таке поєднання термінів, можна зробити висновок про те, що насправді не існує меж детермінаційного поняття «гуманітарна сфера».

Треба зазначити, що дехто з вітчизняних науковців у своїх дослідженнях поєднують гуманітарну сферу з іншими вищезазначеними сферами, зокрема із такими:

– соціальною сферою (Є. Бородин, В. Бульба, Н. Гончарук, С. Мірошник, Ю. Стельмащук та ін.) (основні напрями досліджень — стан і тенденції розвитку соціально-гуманітарної сфери; реформування цієї сфери у сучасних умовах);

– культурною сферою (І. Мудрієвська, І. Туряниця та ін.) (основні напрями досліджень – взаємовідносини різних країн у культурно-гуманітарній сфері та ключові аспекти їх співробітництва у цій сфері);

Для виокремлення основних тенденцій сучасних вітчизняних досліджень та окреслення актуальних для науки публічного управління напрямів у подальшому ми проаналізували здійснені наукові дослідження за цією тематикою.

Теоретико-методологічні аспекти публічного управління гуманітарною сферою; формування та реалізація гуманітарної політики; розвиток окремих складових управління гуманітарною сферою; історичні аспекти розвитку власне складових гуманітарної сфери та інші були висвітлені у працях такими вітчизняними вченими, як: М. Баюк, В. Бех, Н. Белашова, Л. Белова, К. Бондаренко, С. Борисевич, В. Бульба, С. Вдовенко, Л. Грень, Б. Данилишин, А. Дербак, Р. Дудок, М. Жулинський, С. Здіорук, С. Зубченко, І. Каріх, В. Кізіма, С. Кіндзерський, Н. Колісніченко, В. Лунячек, Н. Медведчук, Г. Мединська, О. Мельничук, А. Меляков, О. Моцик, С. Овчаренко, П. Петровський, О. Петрос, А. Поліщук, О. Поступна, Н. Рибак, Ю. Рубан, В. Сабадуха, Н. Самойленко, Г. Ситник, П. Ситник, В. Скуратівський, О. Степанко, В. Трощинський, І. Туряниця, І. Хожило, І. Черничко, С. Чукут, Л. Чупрій, Р. Ясько та ін. Проте незважаючи на значний внесок вищенаведених авторів у дослідження гуманітарної сфери та управління нею, поза увагою науковців залишається

Як зазначає О. Степанко [37, с. 20] дослідження проблеми публічного управління гуманітарною сферою України серед вітчизняних науковців не є популярним напрямом дослідження — про це свідчить невелика кількість дисертаційних робіт, в назві яких зустрічається категорія “гуманітарна сфера”, а напрями дослідження стосуються, переважно, історичних аспектів розвитку

цієї сфери (Н. Медвечук [8], О. Мельничук [17], А. Поліщук [22], Н. Самойленко [35], А. Тронь [41], І. Туряниця [42]). На противагу дослідженням з прогнозування її подальшого розвитку й удосконалення чинного управління.

Загалом, до комплексних досліджень державного управління гуманітарною сферою можна, на нашу думку, віднести наукові розробки таких фахівців: Н. Белашова [1], С. Вдовенко [3], С. Кіндзерського [9], Г. Мединська [10], О. Степанко [38], Р. Ясько [43].

Як впливає з контент аналізу дисертаційних досліджень сучасних вітчизняних фахівців, вони, здебільшого, розглядають гуманітарну сферу двояко — у широкому і вузькому розумінні.

Якщо вважати, що у широкому розумінні дефініції “гуманітарна сфера” в її основу покладено ідеї гуманізму, то до її складу, можна віднести ще такі компоненти як захист і гарантія основних прав і свобод людини; підтримка з боку держави незахищених верств населення; створення умов для всебічного розвитку особистості; формування у кожної людини соціально-моральних цінностей; організація міжнародної співпраці гуманітарного спрямування, співпраці у сфері інформації тощо) [38]. З цього погляду гуманітарна сфера виступає як складова соціальної, політичної, духовної та інших сфер, а не як відокремлена галузь держави.

У нашому дослідженні під терміном “соціально-гуманітарна сфера держави” ми розуміємо систему функцій держави, яка забезпечує такі: соціальний захист та підтримку громадян; доступ до життєво важливих послуг (охорона здоров'я, освіта, культура); захист прав і свобод людини; розвиток суспільства та людського потенціалу; гуманітарні цінності, культурну ідентичність та людську гідність. Іншими словами: все, що держава робить для підтримки людей, покращення якості життя та захисту прав людини.

Відповідно під терміном “публічне управління соціально-гуманітарною сферою” ми розуміємо систему державного (а іноді й муніципального) управління, яка забезпечує розвиток, регулювання та функціонування секторів, що безпосередньо впливають на добробут, права та якість життя людей.

Механізмами здійснення публічного управління з боку держави є такі:

- розробка політики (закони, стратегії, стандарти);
- розподіл бюджету та управління державними коштами;
- організація та контроль державних послуг (наприклад, школи, лікарні, соціальні служби);
- забезпечення доступності та якості цих послуг;
- координація діяльності урядових та неурядових організацій;
- реакція на соціальні ризики (бідність, нерівність, безробіття, кризи тощо).

У соціальній сфері, яка зосереджена на задоволенні основних соціальних потреб та підтримці вразливих груп, ми розрізняємо, перш за все, програми соціального захисту та соціального забезпечення; пенсійні системи; механізми регулювання зайнятості та послуги ринку праці; систему охорони здоров'я та управління нею; соціальне житло; послуги з питань сім'ї та дитинства.

У гуманітарній сфері, яка охоплює діяльність, що підтримує розвиток суспільства, культуру та цінності, ми вирізняємо такі основні сектори: освіту та науку; культуру, мистецтво, збереження національної ідентичності та спадщини; спорт та молодіжну політику; політику у сфері ЗМІ та інформації; захист прав людини.

Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД) визначає гуманітарну сферу держави як поєднання таких сфер: культурної, освітньої, наукової, мовної, а також сфери релігійно-церковних відносин, прав національних меншин та корінних народів, розвитку креативних індустрій [5].

Для подальшого дослідження ми повинні визначити об'єкт та суб'єкт публічного управління в гуманітарній сфері. Об'єктом державного управління, згідно з Енциклопедичним словником державного управління [11, с.487], може виступати "...суспільство в цілому, адміністративно-територіальні утворення, процеси, відносини в різних галузях, сферах діяльності, організації, колективи, окрема людина, на яких спрямована направляюча, організуюча та контролююча діяльність відповідних суб'єктів управління".

Для об'єкта державного управління характерними є такі властивості [11, с.487]:

- наявність власних цілей та інтересів;
- здатність до самоуправління власною життєдіяльністю та розвитком;
- здатність до самоактивності;
- адаптивність до змінюваних умов функціонування.

Відповідно до цих характеристик, Степанко О.В. [37, с. 11-12], об'єктом державного управління в гуманітарній сфері є, перш за все, "...суспільство або соціальні спільноти, що формуються за різними ознаками, наприклад: належністю до певних верств населення й національних меншин, місцем мешкання, спільними інтересами, поглядами, заняттями тощо. Разом з тим об'єктом державного управління в гуманітарній сфері виступає сама людина, на яку спрямовано діяльність відповідних суб'єктів управління в освітній, науковій та культурній галузях".

До суб'єктів гуманітарної політики вітчизняні науковці (В. Скуратівський, В. Трощинський, С. Чукут та ін.) відносять, крім людини, державу, суспільство, громадські організації, колективи тощо [36, с. 33]. Також вони наголошують на тому, що "...важливою умовою збагачення змісту соціального і духовного розвитку суспільства є розширення кількості суб'єктів гуманітарної політики, різноманітність способів, форм їх діяльності з упорядкування процесів розвитку гуманітарної сфери [36, с. 33].

Також суб'єкт державного управління, як стверджують В. Дзюндзюк, Н. Мельтюхова, Г. Одінцова, "...може бути представлений органом влади, установою, підрозділом апарату управління чи посадовою особою, які розробляють державно-управлінські рішення щодо здійснення керівного впливу на підпорядковані об'єкти управління, або регулювання певних процесів відносин у різних сферах суспільної життєдіяльності" [39, с. 48]. Зазначимо, що подальший сталий розвиток гуманітарної сфери потребує її

контекстного впорядкування, яке, у свою чергу, підвищує роль власне цих суб'єктів публічного управління.

1.2. Нормативно-правове регулювання гуманітарної сфери України

Враховуючи вищенаведене у попередньому підрозділі цього дослідження власне визначення терміну “публічне управління соціально-гуманітарною сферою”, ми будемо досліджувати нормативно-правове регулювання гуманітарної сфери, виходячи з тих складових, які ми визначили основними у сформульованому терміні, а саме:

- соціальне забезпечення (у тому числі програми соціального захисту, пенсійна система, соціальне житло);
- зайнятість населення та послуги ринку праці;
- система охорони здоров'я;
- послуги з питань сім'ї та дитинства;
- освіта та наука;
- культура та мистецтво (у тому числі збереження національної ідентичності та спадщини);
- спорт та молодіжна політика;
- політика у сфері ЗМІ та інформації;
- захист прав людини.

Пришвидшення євроінтеграційних процесів в Україні підсилило потребу пришвидшення процесів адаптації національного законодавства до загальноєвропейського, зокрема це стосується таких аспектів як правове забезпечення модернізації механізмів публічного управління освітою, культурою; удосконалення нормативно-правової підтримки державно-приватного партнерства у цій сфері; покращення правового забезпечення фінансування гуманітарної політики тощо.

З вищенаведеного випливає актуальність потреби проаналізувати чинну нормативно-правову базу у цій сфері та розробити на основі здійсненого

аналізу рекомендації щодо її вдосконалення, враховуючи при цьому сучасні загрози і перспективи її розвитку.

Одним з основних сегментів цілісної гуманітарної сфери є культура. Під цим терміном (“культура”) розуміється “...сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти” [28, ст. 1].

Правовий механізм публічного управління збереженням і розвитком культури регулюється низкою нормативно-правових актів на різних ієрархічних рівнях. Перш за все, це Конституція України, яка вказує, що “...держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України” [21, ст. 11]. А стаття 54 Конституції гарантує усім громадянам “...свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності” [21, ст. 54].

Іншим законодавчим актом, який визначає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні відносини, пов'язані із створенням, використанням, розповсюдженням та збереженням культурних цінностей, а також забезпечує рівний доступ громадян до культурних благ є Закон України “Про культуру” [28].

Ще одним рамковим документом, який варто розглянути, є Стратегія розвитку культури в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України №293-р від 28.03.2025 р. і яка здійснює середньострокове планування державної політики; містить аналіз поточного стану справ у сфері культури; структурує та узагальнює основні проблеми, виклики і тенденції, на основі яких визначено цілі, пріоритети та завдання державної політики у сфері культури на період до 2030 року [33]. Вона також

спрямована на модернізацію культурної сфери, підтримку культурних та креативних індустрій, а також інтеграцію української культури в європейський простір. Тим самим розпорядженням Кабінету Міністрів України також затверджений операційний план заходів з її реалізації у 2025-2027 роках.

Вищевказана Стратегія створена “...з урахуванням потреби у розв’язанні окреслених проблем та сфокусована на укріпленні місця, ролі і розуміння культури та креативних індустрій як основи української національної ідентичності, чинника державної безпеки, фактора формування довіри і згуртованості у суспільстві, вагомого сектору економіки із значним експортним потенціалом та відкритого простору, привабливого для реалізації креативних ідей” [33].

Аналізуючи чинний правовий механізм публічного управління гуманітарною сферою варто також навести приклади “сегментарного” законодавства, які регулюють певний відособлений сегмент цілісного гуманітарного простору. Наприклад, Закон України “Про державну підтримку кінематографії в Україні” є прикладом нормативного регулювання розвитку вітчизняного креативного сегменту. Цей закон визначає засади державної підтримки кінематографії в Україні, що має на меті “...створення сприятливих умов для розвитку кіновиробництва, встановлення прозорих процедур здійснення фінансування державою проектів у сфері кінематографії”[24].

Для процесу національної згуртованості вкрай важливою складовою є діюча мовна політика держави. Українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системотвірним складником української громадянської нації [25]. Вона також є фактором суспільної інтеграції, соціальної стабільності і, загалом фактором національної безпеки.

Зрозуміло, що необхідно дотримуватися здорового балансу між заходами у процесі становлення української мови як державної та заходами із збереженням прав мов національних меншин.

Нагадаємо, що згідно з чинним законодавством України, а саме ст.1 Закону України “Про національні меншини (спільноти) України”, національною меншиною (спільнотою) України вважається “...стала група громадян України, які не є етнічними українцями, проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об’єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність”. Вони є невід’ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства [30, ст. 1].

Верховна Рада України, базуючись на Конституції України, Декларації прав національностей України, і керуючись положеннями Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, інших міжнародних договорів щодо прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, прийняла вищенаведений закон, яким гарантує право національних меншин (спільнот) України на використання рідної мови та розвиток власної культурної ідентичності [30, п. 1 ст. 5].

Відповідно до ст. 10 Конституції України закріплено статус української мови як державної та передбачено її обов’язкове використання в усіх сферах суспільного життя.

Серед інших нормативно-правових актів варто виокремити, у першу чергу, такі:

– Закон України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” (2019 р. ухвалення) (встановлює обов’язковість використання української мови у публічній сфері, включаючи державне управління, освіту, медіа, сферу обслуговування та рекламу; передбачає механізми контролю за дотриманням мовного законодавства (введення посади Уповноваженого із захисту державної мови із повноваженнями щодо моніторингу та реагування на порушення мовного законодавства));

– Закон України “Про національні меншини (спільноти) України” (визначає права національних спільнот на використання рідної мови в освіті, культурі та приватному житті; встановлює, що освітній процес у державних навчальних закладах має здійснюватися державною мовою з можливістю використання мов національних меншин у певних випадках, зокрема у початковій школі та під час вивчення окремих предметів [30, ст. 11];

– Державна цільова національно-культурна програма забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України №243-р від 15.03.2024 р. (передбачає низку заходів, спрямованих на підвищення рівня володіння українською мовою серед громадян, підтримку книговидавництва та медіапродукції українською мовою, розвиток наукових досліджень у сфері мовознавства, а також стимулювання перекладацької діяльності; передбачає заходи щодо розширення доступу до українськомовного контенту в інтернет-просторі та на міжнародній арені [27];

– Стратегія популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова — успішна держава”, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596 (встановлює стратегічну ціль - формування цілісного україномовного інформаційно-культурного простору) [32];

– Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, ратифікована Законом України №802-IV від 15.05.2003 р. (спрямована на захист та розвиток мов національних спільнот; встановлює рекомендації щодо їхнього використання в адміністративній, освітній та культурній сферах [12].

Проте, як зазначають фахівці [20, 38] “...імплементация положень Хартії в Україні відбувається в контексті забезпечення пріоритетного статусу державної мови, що викликає певні дискусії як на внутрішньополітичному, так і на міжнародному рівнях.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що правовий механізм публічного управління гуманітарною сферою у сегменті мовної політики спрямований на дотримання балансу між забезпеченням статусу української

мови як державної та захистом прав мов національних меншин (спільнот). Комплексність правового механізму забезпечується дотриманням положень Конституції України, спеціальних вітчизняних законодавчих актах, загальнодержавних та регіональних цільових програм та міжнародних зобов'язань. Власне дотримання балансу між потребою утвердження української мови як фактора забезпечення національної ідентичності і національної безпеки та забезпеченням прав на використання і розвиток мов національних меншин (спільнот) є важливою складовою подальшого демократичного розвитку України.

Ще одним сегментом гуманітарної сфери держави є охорона її історико-культурної спадщини. Цей процес забезпечується відповідною нормативно-правовою базою, у якій можна виокремити три основні складові: міжнародні рамкові угоди; законодавчі акти України і загальнодержавні цільові програми.

Основним міжнародним документом у сегменті охорони культурної спадщини вважається Конвенція Організації об'єднаних націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.) і яка визначає основні принципи збереження культурних і природних об'єктів з загальнолюдської історії. Ця Конвенція була ратифікована ще у 1988 році тодішньою Верховною Радою УРСР. Згідно з нею, Україна зобов'язалась здійснювати належне управління об'єктами всесвітньої спадщини, розташованими на її суверенній території, здійснювати заходи щодо їхньої охорони і популяризації. Це регламентовано статтею 4 Конвенції: "...кожна держава — сторона цієї Конвенції визнає, що зобов'язання забезпечувати виявлення, охорону, збереження, популяризацію й передачу майбутнім поколінням культурної і природної спадщини..., яка перебуває на її території, покладається насамперед на неї. З цією метою вона прагне діяти як власними зусиллями, максимально використовуючи наявні ресурси, так і, за необхідності, використовувати міжнародну допомогу і співробітництво, якими вона може користуватися, зокрема, у фінансовому, художньому, науковому й технічному відношеннях" [14]. Актуальність даної статті Конвенція набуває для України особливого значення в умовах війни з Російською Федерацією та у

наступний післявоєнний період. Це надає право на отримання фінансової та технічної підтримки з боку міжнародних організацій для реставраційних робіт та заходів із захисту об'єктів культурної спадщини.

Серед основних законодавчих актів України у цьому сегменті варто згадати, перш за все, Закон України “Про охорону культурної спадщини”, який “...регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини як одного з головних елементів національних інтересів України з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь” [31].

Зокрема, цим Законом встановлюється статус об'єктів культурної спадщини: історичних; археологічних; об'єктів монументального мистецтва та архітектури; об'єктів містобудування та садо-паркового мистецтва; ландшафтно-природних територій, які мають історичну цінність; унікальних об'єктів науки та техніки.

Якщо говорити про збереження артефактів культурної спадщини, то функціонування цього механізму регламентується Законом України “Про музеї та музейну справу”, який “...регулює суспільні відносини у сфері музейної справи, визначає правові, економічні, соціальні засади створення і діяльності музеїв України та особливості наукового формування, вивчення, обліку, зберігання, охорони і використання Музейного фонду України, його правовий статус” [29].

Цей Закон поширюється на всі види музеїв та заповідників у частині їх музеєфікації, а також обліку, зберігання та використання, охорони, консервації, реставрації музейних предметів, музейних колекцій та предметів музейного значення [29].

Третьою складовою правового механізму охорони історико-культурної спадщини виступають загальнодержавні цільові програми, які у свою чергу базуються на Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року. Основні напрями, що забезпечуються ними — це фінансування консервації та збереження історичних об'єктів; археологічних досліджень; реставрації

архітектурних пам'яток; забезпечення доступу до історико-культурних об'єктів та ін.

Важливим механізмом у цьому виступає створення і функціонування Державного реєстру нерухомих пам'яток України (<https://e-pamiatka.gov.ua>), проте його доступність (власне недоступність з технічних причин) повинна бути забезпечена належним чином. Також звертаємо увагу, що часто у засобах масової інформації назва цього реєстру змістовно замінюється на Єдиний державний реєстр об'єктів культурної спадщини, що є недопустимим.

В організаційному механізмі публічного управління гуманітарною сферою значне місце відведене діючому комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики. Зокрема, у минулому (2024 році) він зосередив свої зусилля на підготовці законопроектів у сфері медійного законодавства, підтримки національної книговидавничої галузі і заборони російського книжкового продукту та заборони російського музичного продукту [18].

Верховною Радою України за поданням вищезгаданого комітету прийняті такі закони:

1) у медійній сфері:

- Закон України “Про медіа” (13 грудня 2022 року №2849-IX);
- Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про рекламу” та інших законів України щодо імплементації норм європейського законодавства у національне законодавство України шляхом імплементації окремих положень законодавства Європейського Союзу у сфері аудіовізуальної реклами (Європейської конвенції про транскордонне телебачення, Директиви Європейського парламенту та Ради 2010/13/ЄС про аудіовізуальні медіапослуги від 10 березня 2010 року із змінами, внесеними Директивою (ЄС) 2018/1808 від 14 листопада 2018 року)” (30 травня 2023 року №3136-IX);

2) у духовній сфері:

- Закон України “Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій” (20 серпня 2024 року №3894-IX);

3) у культурній сфері:

а) щодо підтримки національної книговидавничої галузі і заборони російського книжкового продукту:

– Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання розвитку українського книговидання і книгорозповсюдження” (19 червня 2022 року №2313-IX);

– Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення діяльності Українського інституту книги з підтримки розповсюджувачів видавничої продукції та надання державної допомоги на придбання книг” (22 травня 2024 року №3731-IX);

– Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України” (19 червня 2022 року №2309-IX);

б) щодо креативної сфери:

– Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора” (19 червня 2022 року №2310-IX);

– Закон України “Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну” (22 травня 2022 року №2265-IX).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ГУМАНІТАРНОЮ СФЕРОЮ В УКРАЇНІ

2.1. Характеристика організаційно-правового механізму публічного управління гуманітарною сферою в Україні

Проаналізуємо організаційний механізм публічного управління гуманітарною сферою в Україні. Центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України (у частині повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного підприємства “Мультимедійна платформа іномовлення України” та Українського національного інформаційного агентства “Укрінформ”) та інформаційної безпеки, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах відновлення та збереження національної пам’яті, мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, кінематографії є Міністерство культури України [8].

За останні 6 років (2019-2025) реорганізація і зміна назви Міністерства культури була здійснена декілька разів:

1) 2019 р. - внаслідок ліквідації Міністерства культури України, Міністерства інформаційної політики України і Міністерства молоді та спорту України було створене Міністерство культури, молоді та спорту України (МКМС України);

2) 2020 р. Міністерство культури, молоді та спорту України реорганізоване у Міністерство культури та інформаційної політики України;

3) 2024 р. Міністерство культури та інформаційної політики реорганізоване у Міністерство культури та стратегічних комунікацій України;

4) 2025 р. Міністерство культури та стратегічних комунікацій перейменоване у Міністерство культури України.

Відзначимо, що багаторазова реорганізація Міністерства культури України, спричинена відсутністю послідовності реформаційних процесів, супроводжувалася частою зміною політичних пріоритетів у гуманітарній політиці держави, а також ці процеси призводили до втрати інституційної пам'яті в управлінні.

Станом на сьогодні, власна структура Міністерства культури України складається з таких департаментів, відділів, секторів, служб та головних спеціалістів:

- 1) Департамент стратегічного планування та інвестиційного розвитку;
- 2) Департамент стратегічних комунікацій та промоції української культури;
- 3) Департамент мистецтв та креативних індустрій;
- 4) Департамент європейської, євроатлантичної інтеграції та міжнародного співробітництва;
- 5) Департамент захисту та збереження культурної спадщини;
- 6) Департамент фінансової політики;
- 7) Департамент інновацій та цифрових трансформацій;
- 8) Департамент правового забезпечення;
- 9) Управління видавничої справи та бібліотечної діяльності;
- 10) Управління державної мови;
- 11) Управління по роботі з персоналом;
- 12) Управління документообігу та контролю;
- 13) Управління комунікацій;
- 14) Управління бухгалтерського обліку та звітності;
- 15) Управління з питань власності та майнових відносин;
- 16) Адміністративне управління;
- 17) Відділ внутрішнього аудиту;
- 18) Відділ політики безбар'єрності;
- 19) Сектор координації об'єктів критичної інфраструктури;

- 20) Сектор протоколу;
- 21) Сектор координації внутрішнього контролю;
- 22) Сектор захисту інформації;
- 23) Сектор з питань запобігання та виявлення корупції і взаємодії з правоохоронними органами;
- 24) Сектор з питань режимно-секретної роботи;
- 25) Патронатна служба Міністра;
- 26) Головний спеціаліст з питань мобілізаційної роботи;
- 27) Головний спеціаліст з питань цивільного захисту;
- 28) Головний спеціаліст з питань закупівель.

Здійснивши аналіз цієї структури Міністерства можна виокремити функціональні підрозділи, які забезпечують зовнішню “культурну” діяльність і такі, діяльність яких спрямована на забезпечення функціонування власне Міністерства. До перших ми відносимо пп.1-7, 9, 10 вищенаведеного переліку. До других — пп.8, 11-28.

Окрім вищеназваних структурних підрозділів, Міністерству культури України, станом на сьогодні, є підпорядковані такі органи:

- Державний комітет телебачення і радіомовлення України;
- Державне агентство з питань мистецтв та мистецької освіти;
- Український інститут національної пам'яті (УІНП);
- Державне агентство України з питань кіно.

Також при Міністерстві культури України функціонують такі постійно та тимчасово-діючі консультативно-дорадчі органи:

- Колегія Міністерства;
- Науково-методична рада з питань охорони культурної спадщини;
- Експертна рада з питань нематеріальної культурної спадщини при міністерстві;
- Робоча група з питань оптимізації робочих процесів Міністерства культури України;

- Експертна рада Міністерства культури України з питань розбудови в Україні системи державних стратегічних комунікацій;
- Експертна комісія з питань обліку об'єктів культурної спадщини;
- Експертно-фондова комісія міністерства;
- Експертно-фондова рада з питань безоплатної передачі вилучених або конфіскованих культурних цінностей, обернених відповідно до закону в дохід держави;
- Експертна рада з питань подолання наслідків русифікації та тоталітаризму;
- Ради з питань культурно-мистецької освіти міністерства;
- Робоча група з оцінювання корупційних ризиків у міністерстві;
- Експертна рада Міністерства культури України з комунікацій безбар'єрності;
- Молодіжна рада при міністерстві;
- Координаційна рада з питань культурної та інформаційної реінтеграції деокупованих територій України;
- Офіс підтримки відновлення при Міністерстві культури України;

Зауважимо, що внаслідок проведеного нами аналізу структури Міністерства, виявлено комунікативну неоднозначність у відображенні структури Міністерства в офіційному цифровому полі. Так, згідно сайту Кабінету Міністрів України — Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади України — www.kmu.gov.ua – на сторінці Міністерства культури України <https://www.kmu.gov.ua/catalog/ministerstvo-kulturi-ta-informacijnoyi-politiki-ukrayini> до підпорядкованих міністерству органів виконавчої влади віднесені такі: Державний комітет телебачення і радіомовлення України; Державне агентство з питань мистецтв та мистецької освіти; Український інститут національної пам'яті (УІНП); Державне агентство України з питань кіно. Натомість, на офіційному сайті Міністерства www.mcsc.gov.ua Державний комітет телебачення та радіомовлення України серед підпорядкованих органів виконавчої влади не наведений.

Окремо звернімо увагу на інформаційну недбалість цифрового відображення присутності Міністерства культури України в інтернеті. Офіційний домен Міністерства відображає стару (не чинну) назву — mscs – міністерство культури та стратегічних комунікацій. Ще гірше справа на офіційному урядовому порталі, де розшифровка веб-адресу сторінки міністерства містить ще позаминулу офіційну назву - <https://www.kmu.gov.ua/catalog/ministerstvo-kulturi-ta-informacijnoyi-politiki-ukrayini>, хоча у тексті сторінки відповідні зміни (тобто, перейменування центрального виконавчого органу на “Міністерство культури України” здійснено).

Виникає закономірне запитання до кваліфікації працівників і загалом до діяльності Департаменту інновацій та цифрових трансформацій, серед основних завдань якого є такі:

- “...розроблення та модернізації інформаційно-комунікаційних проектів та інформаційно-комунікаційних продуктів **МКСК**” (*виділено автором*);
- “...забезпечення ведення і взаємодії, організація адміністрування, перетворення та модифікації інформаційно-комунікаційних систем, держателем яких є **МКСК**” (*виділено автором*).

Власне правовий механізм публічного управління гуманітарною сферою одноособово ще не був предметом наукового розгляду фахівців з публічного управління та адміністрування. Власне нормативно-правові механізми реалізації державної гуманітарної політики в Україні є предметом численних наукових досліджень. Зокрема, у наукових розробках таких вітчизняних фахівців як О.В. Антонюк, С.В. Коростильової, В.С. Кропивницького, О.М. Майбороди П.В. Опанащука О.О. Сінайко, Ж. Таланової висвітлюються питання правового регулювання культури, освіти, мовної політики, міжетнічних та міжконфесійних відносин. Також у полі зору фахівців є такі напрями як адаптація національної гуманітарної політики до європейських стандартів, включаючи імплементацію міжнародних зобов’язань (Європейська

хартія регіональних мов або мов меншин; Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини; Болонська Хартія та інші).

Окрема когорта досліджень присвячена питанням правового забезпечення культурних та креативних індустрій, фінансування культурної сфери, механізмів збереження культурної спадщини української нації та національностей, які проживають на її суверенній території.

Також можна виокремити окремий пласт наукових досліджень щодо правового аналізу мовної політики як інструменту національної згуртованості. Також у фокусі уваги сьогодні реалізація законодавства у сегменті міжетнічних та міжрелігійних відносин; правове регулювання змін у сегменті освіти, включаючи питання інклюзивної освіти та цифровізації навчального процесу; правова підтримка подальшого процесу реформування системи охорони здоров'я та її етичних аспектів тощо.

Першочерговими завданнями у покращенні сучасної національної нормативно-правової бази у гуманітарній сфері, ми вважаємо такі:

- оптимізація правового механізму публічного управління гуманітарною сферою;
- правове забезпечення фінансової сталості державної гуманітарної політики;
- посилення інституційної спроможності державних органів (нормативно-правове забезпечення функціонування у сучасних реаліях війни);
- удосконалення міжетнічного та міжконфесійного діалогу у відповідь на військову агресію та у контексті процесу наступної євроінтеграції.

У чинному законодавстві, наприклад у Законі України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” наявне розмежування соціальної (стаття 8) і гуманітарної (стаття 10) сфер держави. Так, стаття 8 цього Закону присвячена засадам внутрішньої політики у соціальній сфері. Основними серед цих засад ми, взявши за базис положення вищеназваної статті, виокремили такі [на основі 26, ст. 8]:

- 1) у сфері соціального захисту:

- забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян на основі впровадження європейських стандартів соціального захисту;

- підвищення якості соціальних послуг;

- надання громадянам упродовж усього життя соціальних гарантій на основі вдосконалення системи соціальних стандартів і пільг;

2) щодо охорони інституту сім'ї і соціального захисту дітей:

- утвердження духовно і фізично здорової, матеріально забезпеченої та соціально благополучної сім'ї;

- створення умов для повноцінного життя і розвитку дитини, її безпеки, благополуччя, зростання у безпечному сімейному оточенні;

- підтримка сімей, які усиновили дітей, взяли дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на виховання у свої сім'ї;

- поліпшення соціального захисту дітей;

- створення ефективної системи забезпечення реалізації та захисту прав дитини;

- недопущення насильства стосовно дітей, залучення їх до найгірших форм дитячої праці, втягування у злочинну діяльність;

- запобігання соціальному сирітству та інституціалізації дітей, зокрема, шляхом забезпечення підтримки батьків у виконанні ними батьківських обов'язків та розвитку системи соціальних послуг для сімей з дітьми;

- подолання бездомності, безпритульності, бездоглядності, бродяжництва серед дітей;

- досягнення ефективного демографічного розвитку;

3) щодо захисту молоді:

- сприяння молоді в реалізації творчих можливостей та ініціатив, залучення її до активної участі в соціальному, економічному та гуманітарному розвитку держави;

- забезпечення доступним житлом громадян, насамперед малозабезпечених, з обмеженими фізичними можливостями, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, молоді, працівників бюджетної сфери, а також багатодітних сімей, формування потужного державного замовлення на будівництво соціального житла, відродження доступного іпотечного кредитування;

- забезпечення молоді першим робочим місцем;

4) у сфері зайнятості та ринку праці:

- трансформація державної політики у сфері зайнятості та ринку праці, у тому числі шляхом розвитку партнерства між роботодавцями і найманими працівниками, власниками підприємств, установ, організацій та професійними спілками;

- подолання бідності і зменшення соціального розшарування, зокрема, шляхом сприяння самозайнятості населення, розвитку малого та середнього бізнесу, недопущення виникнення заборгованості із заробітної плати на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності;

- забезпечення державних гарантій щодо реалізації соціальних прав працівників підприємств, установ, організацій усіх форм власності;

- забезпечення захисту прав громадян України, які працюють за кордоном, та сприяння їх поверненню в Україну;

5) щодо соціально-фінансового захисту:

- поетапне погашення зобов'язань держави за знеціненими заощадженнями громадян;

- удосконалення системи пенсійного забезпечення, створення умов для гідного життя людей похилого віку, стимулювання розвитку недержавної системи пенсійного страхування;

- забезпечення розміру соціальних виплат, які є основним джерелом доходів, на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум, удосконалення системи підтримки соціально незахищених верств населення.

Як було вищезазначено, стаття 10 Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” присвячена засадам внутрішньої політики у гуманітарній сфері.

Основними серед цих засад ми, взявши за базис положення вищеназваної статті, виокремили такі [на основі 26, ст. 10]:

1) у сфері освіти:

– створення належних умов для нарощення освітнього потенціалу України,

– забезпечення рівного доступу громадян до здобуття якісної освіти незалежно від місця проживання, майнового стану та фінансових можливостей, розвиток інклюзивної освіти;

– удосконалення системи освіти, забезпечення якісної дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах;

– підвищення престижності праці педагогічних та науково-педагогічних працівників, підтримка обдарованої молоді;

– підвищення ролі вищої освіти і науки як основ становлення в Україні ефективної “економіки знань”;

– реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти і науки, забезпечення їх інтеграції в європейський та світовий освітній і науковий простір, запровадження принципів та стандартів Болонського процесу у вищих навчальних закладах України;

2) у сфері охорони здоров'я:

– удосконалення системи охорони здоров'я з метою забезпечення якісної і доступної медичної допомоги, надання державою гарантованого обсягу безоплатної медичної допомоги, ефективної реалізації державних цільових програм лікування найбільш поширених небезпечних для здоров'я і життя людини захворювань, раціонального державного контролю за якістю лікарських засобів і виробів медичного призначення;

- розвиток страхової медицини, зокрема шляхом запровадження загальнообов'язкового державного медичного страхування;

- запровадження пріоритетного розвитку та профілактичного спрямування первинної лікувально-профілактичної допомоги, розвиток інституту сімейного лікаря, забезпечення проведення обов'язкових профілактичних медичних оглядів (диспансеризації) з метою ранньої діагностики захворювань та раннього втручання, створення єдиного простору доступної для всіх верств населення медичної допомоги;

3) у сфері фізичної культури і спорту:

- створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, стимулювання створення спортивної інфраструктури, сприяння участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі;

- удосконалення державної політики у сфері фізичної культури і спорту, сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, організації змістовного дозвілля;

- забезпечення проведення комплексних заходів щодо національно-патріотичного виховання дітей та молоді, формування активної громадянської позиції та залучення їх до суспільного життя;

4) у духовній сфері:

- відродження духовних цінностей Українського народу, захист та примноження його культурного надбання,

- створення умов для консолідації суспільства на основі національної системи духовних цінностей, у центрі якої людина, її розвиток, права і свободи, максимальне забезпечення її потреб;

- відновлення повноцінного діалогу між представниками різних соціальних та етнічних груп, культур та релігійних конфесій;

- забезпечення умов для формування толерантного суспільства, гарантування свободи совісті та віросповідання;

5) у культурній сфері:

- збереження національної культурної спадщини, підтримка розвитку культури і мистецтва, відродження та збереження культурної самобутності регіонів;

- сприяння культурному розвитку громадян України, створення умов для реалізації творчого потенціалу людини та суспільства, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян України у задоволенні культурно-духовних потреб;

- захист, модернізація та розвиток національної культурної індустрії (книговидання, кінематографія, мистецтво);

б) у мовній сфері:

- реалізація державної мовної політики на основі норм національного та міжнародного права, забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших рідних мов громадян України;

7) щодо засобів масової інформації:

- забезпечення свободи медіа та безперешкодного доступу до публічної інформації, створення умов для розвитку інформаційних технологій та інформаційного суспільства, широкої інтеграції і доступу громадян до світового інформаційного простору;

- створення суспільного мовлення та надання державної підтримки національному інформаційному продукту, здійснення заходів щодо захисту національного інформаційного простору;

- забезпечення ефективного захисту відповідно до міжнародних стандартів права інтелектуальної власності, в тому числі авторських і суміжних прав.

На підставі контент аналізу цих статей Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” можна зробити висновок, що до гуманітарної сфери національне законодавство відносить такі складові, як охорону здоров'я; освіту; науку; мовну політику; духовну та культурну сфери;

масову фізичну культуру і спорт. Проте зауважимо, що чіткого визначення терміну “гуманітарна сфера” у цьому Законі не надано.

Гуманітарна сфера України потребує змін стратегічних цілей розвитку, зважаючи на ті загрози і виклики, які постали перед нею сьогодні. Необхідно забезпечити синергетичне поєднання національної культурної спадщини з сучасним розвитком українського суспільства. Це стимулюватиме творчий потенціал нації, а отже сприятиме конкурентоспроможності національної культури, у тому числі креативних індустрій. Також це сприятиме посиленню консолідації суспільства і сприйняттю культури як важливого чинника національної безпеки. Проведений аналіз сучасного стану організаційно-правового механізму публічного управління гуманітарною сферою дав змогу виокремити такі проблемні його аспекти, які потребують реагування з боку державних інституцій [на основі 33]:

- фрагментарна та непослідовна культурна політика держави у гуманітарній сфері;
- відсутність інтеграції культури у сферу національної безпеки;
- недосконалий кадровий механізм публічного управління гуманітарною сферою (дефіцит кваліфікованого людського капіталу та іміграція фахівців);
- територіальна нерівномірність забезпечення населення закладами культури та обмежений, особливо у сільській місцевості доступ до культурних послуг;
- неефективність фінансового механізму публічного управління гуманітарною сферою (недостатнє фінансування; недосконалість інституційних механізмів підтримки культури);
- недостатня конкурентоспроможність та інтегрованість креативних індустрій України в глобальний економічний та культурний контекст;
- маргіналізація культурної спадщини в Україні, її сприйняття як архаїчного та затратного елемента, який не має суттєвої цінності для економіки та розвитку суспільства;

- повільні темпи цифрової трансформації у сфері культури;
- відсутність системного підходу до використання культури як інструменту згуртованості суспільства.

На сьогодні в Україні функціонує широка мережа закладів культури (під ними ми розуміємо юридичну особу, основною діяльністю якої є діяльність у сфері культури, або структурний підрозділ юридичної особи, функції якого полягають у провадженні діяльності у сфері культури [28]), яка представлена закладами різних напрямів культурної діяльності (музеї, театри, філармонії, клубні заклади, бібліотеки, артгуртки та мистецькі школи).

Загалом в Україні станом на початок 2024 року було зареєстровано 32969 заклади культури державної та комунальної форм власності [28]. На жаль, сьогодні в Україні спостерігається процес скорочення закладів культури. Він зумовлений різними факторами, серед яких треба виокремити такі:

- демографічне зменшення чисельності населення України;
- управлінська децентралізація (передача повноважень щодо управління і фінансування закладів культури на локальний рівень (органам місцевого самоврядування)).

Зазначимо, що процес скорочення кількості закладів культури станом на 2024 рік зумовлений не лише логічними вищевказаними процесами, а й збройною агресією Російської Федерації проти України, в ході якої заклади культури зазнають пошкоджень або і повного руйнування. Станом на кінець жовтня 2024 р., згідно з даними наведеними у [33] збитків зазнали 2093 заклади культури, з них 361 - знищено (клубні заклади - 1007, бібліотеки - 746, заклади мистецької освіти - 162, музеї та галереї - 120, театри, кінотеатри та філармонії - 38, парки, зоопарки, заповідники - 16, цирку - 4).

Динаміка кількості закладів культури за 2017-2024 роки за трьома найчисельнішими групами, що є в більшості територіальних громад, наведена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Динаміка кількості закладів культури (2017-2024 рр)

Вид закладів	2017 рік	2020 рік	2024 рік	Динаміка, %
Бібліотеки, тис. одиниць	16,8	16,7	12,9	- 23,21
Клубні заклади, тис. одиниць	17,1	16	14,7	- 14,03
Мистецькі школи, одиниць	1280	1317	1259	- 1,64

Розраховано автором на основі [33]

За даними, наведеними у [33] значна кількість закладів культури із східної та південної частин України були евакуйовані до інших регіонів України. У період з 2022 по 2024 рік переміщено 197 закладів культури та закладів освіти сфери культури в більш безпечні регіони (з них: бібліотек - 64, клубних закладів - 70, музеїв - 18, фахових мистецьких коледжів - 4, мистецьких шкіл - 36, концертних закладів - 2, театрів - 2, заповідників - 1). Із загальної кількості переміщених закладів 83 продовжують провадити основну діяльність, 114 закладів - виїхали, але не відновили основну діяльність [33].

Це можна пояснити складністю адаптації до нових умов, інтеграції в уже сформовані культурні середовища.

Загальна кількість закладів культури та закладів освіти сфери культури, які опинилися на тимчасово окупованих територіях, станом на жовтень 2024 р. становила 2200 (Луганська область - 647, Запорізька - 635, Херсонська область - 542, Донецька область - 331, Харківська - 42, Миколаївська область — 3) [33].

Зазначимо також, що інформація про заклади культури та заклади освіти сфери культури, які розташовувалися на окупованих територіях та на територіях Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, відсутня.

Іншою, вкрай важкою для вирішення проблемою є збереження об'єктів культурної спадщини. Згідно з даними, наведеними у [33], "...загальна кількість об'єктів культурної спадщини в Україні, взятих на облік станом на 31 грудня 2023 р., становила 149323 об'єкти, з них - 119939 мають статус пам'яток культурної спадщини, а 29384 - статус щойно виявлених об'єктів культурної спадщини. Серед пам'яток культурної спадщини: 66675 - пам'ятки археології; 36219 - пам'ятки історії; 13897 - пам'ятки архітектури та містобудування; 2639 - пам'ятки монументального мистецтва; 388 - садово-паркового мистецтва, ландшафту; 121 - науки і техніки".

Загалом, державну частину Музейного фонду України зберігають 651 музей та заповідник - юридичні особи, з них: комунальні - 593; державні - 58 та 1078 музеїв, що діють у складі установ, підприємств, організацій та закладів освіти [33]. На неокупованій частині України зберігається 10,3 млн. музейних предметів державної частини Музейного фонду України, зокрема евакуйовані музейні предмети, натомість на тимчасово окупованих територіях залишається 1,7 млн. музейних предметів. Загальна кількість музеїв, що залишаються на тимчасово окупованих територіях, - 90, з них - 31 на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя [33].

Серед основних завдань Департаменту захисту та збереження культурної спадщини ми відзначаємо відсутність таких зі сприяння та проведення цифровізації об'єктів культурної спадщини. Логічно передбачити наявність такого завдання у діяльності Департаменту інновацій та цифрових трансформацій, проте серед основних завдань цього департаменту також відсутнє згадування про процес цифровізації. Найближчим за значенням до цього завдання полягає у "...забезпеченні створення, впровадження електронних реєстрів у сфері культури та розроблення та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України положень про електронні реєстри у сфері культури" [6].

Відзначаємо інституційну неспроможність центрального органу виконавчої влади у гуманітарній сфері та підпорядкованих йому виконавчих органів на

регіональному рівні здійснювати управління процесом цифровізації культурної спадщини. Основними недоліками, на нашу думку, є такі:

- недосконалість організаційного механізму публічного управління процесом цифровізації, його сповільненість та неузгодженість (відсутність єдиних технічних стандартів здійснення оцифрування матеріалів, що може призвести у майбутньому до труднощів (унеможливить) зведення оцифрованих даних в єдиний національний реєстр; відсутність (низька кваліфікація) фахівців у сегменті цифровізації;
- низький рівень (відсутність) технічного забезпечення процесу цифровізації;
- відсутність мотивації у здійсненні процесу цифровізації;
- психологічна протидія інноваціям з боку персоналу (“...інтернет-ресурси замінять нас — ми втратимо роботу”).

Наслідком цього є той факт, що станом на початок 2025 року (згідно даних [33] оцифровано менше 0,5% усіх об'єктів культурної спадщини (близько 49 тис. з 12 млн. існуючих). Зрозуміло, що з цієї цифри треба відминусувати такі, що перебувають на тимчасово окупованих територіях (АР Крим, Донецька, Луганська області) — це близько 1,7 млн. об'єктів.

2.2. Аналіз зарубіжного досвіду публічного управління гуманітарною сферою

Сучасні глобальні виклики і надшвидкий розвиток технологій штучного інтелекту актуалізують нагальну потребу у подальшому формуванні цілісної гуманітарної сфери. Такі процеси як демократизації суспільства, соціальна згуртованість, інтеграція національної гуманітарної сфери у глобальну сферу можуть виступати засобами збереження і подальшого розвитку культурної національної ідентичності.

Сьогодні такі міжнародні організації як ЮНЕСКО, Рада Європи, інші інституції Європейського Союзу активно підтримують впровадження моделей

інтегрованої гуманітарної політики. Ми підтримуємо визначення гуманітарної політики, надане у працях П. Опанащука [19], під якою розуміють “...комплекс заходів у галузі культури, який включає культурні та креативні індустрії, а також політику у сфері освіти, збереження культурної спадщини, формування національної ідентичності і регулювання міжрелігійних, міжконфесійних, міжетнічних відносин і мовної політики”.

Основними напрямками підтримки впровадження моделей інтегрованої гуманітарної політики визначаються, на нашу думку, такі:

- розвиток культурних та креативних індустрій (стимуляція інноваційних проєктів, сприяння інтеграції культурних ініціатив у регіональні стратегії розвитку);

- інтенсифікації заходів із збереження культурної спадщини (розробка і впровадження механізмів збереження історико-культурних цінностей; відновлення традиційних ремесел; підтримка

- модернізація національних моделей освіти (розширення доступності високоякісної освіти; впровадження цифрових технологій; використання моделей штучного інтелекту у навчанні; реалізація програм освітньої мобільності тощо);

- створення умов для комунікації між різноманітними етнічними, релігійними, професійними групами (зміцнює соціальну солідарність; знижує ризики виникнення конфліктів шляхом сприяння взаємному розумінню та толерантності);

Незважаючи на всі позитивні моменти в імплементації інтегрованих моделей гуманітарної політики існують певні загрози (виклики), на які потрібно звернути увагу. До таких ми відносимо наступні:

- нерівнозначність у фінансуванні освіти і культури;
- політичні диспропорції;
- економічні нерівності;
- неспівставимість національних пріоритетів;

- мовно-культурні перешкоди у процесах збереження локально збережених культурно-духовних традицій;
- небезпеки, пов'язані з процесами цифрової трансформації у гуманітарній сфері (нерівномірна доступність сучасних технологій, інформаційна безпека, кібербезпека).

Усе вищеперераховане актуалізує потребу вивчення кращих світових, у тому числі європейських, практик формування моделі цілісної гуманітарної сфери. З метою розробки ефективних рекомендацій щодо удосконалення публічного управління у гуманітарній сфері необхідно проаналізувати зарубіжний досвід впровадження різних інтегрованих моделей, правові механізми підтримки і розвитку гуманітарної сфери, технології забезпечення ефективності цього процесу. Усе вищеперераховане дасть змогу зберегти культурно-духовну ідентичність нації і, водночас, створити умови для комунікації між різними етнічно-соціальними групами у сучасних глобальних реаліях.

Краща світова практика формування гуманітарної сфери, загалом, є різною за критерієм мультидисциплінарних підходів і соціо-культурним контекстом. Так, на думку Д. Томлінсон, постколоніальний аналіз, дає змогу краще зрозуміти трансформацію культурних політик у глобалізованому світі [48]. Зокрема, автор акцентує увагу на тому, що “...збереження культурної спадщини повинно інтегруватися з сучасними освітніми програмами та розвитком креативних індустрій, що сприяє формуванню унікального національного простору в умовах глобальної конкуренції”.

Багато досліджень також присвячені процесу цифровізації і використання його у публічному управлінні гуманітарною сферою, акцентуючи увагу на тому, що цифровізація сприяє новим можливостям у процесі інтерактивного обміну освітньо-культурними знаннями, тим самим допомагаючи розбудові глобальної гуманітарної сфери.

На нашу думку, для України, на сучасному етапі державотворення (етап інтеграції до Європейського Союзу), важливим є врахування як рекомендацій провідних закордонних фахівців, так і результатів досліджень сучасних

вітчизняних науковців, тобто поєднати кращий світовий досвід з національними особливостями.

Здійснений у дослідженні контент-аналіз кращих закордонних практик формування і розвитку публічного управління гуманітарною сферою засвідчив потребу у синергії різних аспектів державної гуманітарної політики задля подолання викликів сьогодення щодо формування цілісної глобальної гуманітарної сфери.

Постійність трансформації освітньо-культурних і соціальних процесів у сьогочасному суспільстві актуалізує завдання сприяння формуванню і розвитку цілісної гуманітарної сфери. Отже, як зазначає Опанащук П. [19]: “... формування цілісного гуманітарного простору є багатовимірною задачею, що вимагає як інтеграції сучасних технологічних рішень, так і глибокого осмислення культурних, соціальних та політичних процесів для розробки ефективних стратегій державного управління, а гуманітарна політика, що охоплює сферу культури (включаючи культурні та креативні індустрії), освіту, збереження культурної спадщини, формування національної ідентичності, а також регулювання міжрелігійних, міжконфесійних, міжетнічних відносин і мовної політики, є ключовим інструментом забезпечення стійкого розвитку суспільства. Саме завдяки інтеграції цих напрямків можливо не тільки зберегти традиційні цінності, але й створити інноваційне середовище, яке сприятиме розвитку креативних індустрій, підвищенню якості освіти та зміцненню національної самосвідомості”.

Розглянемо досвід різних країн світу у формуванні та реалізації механізмів публічного управління гуманітарною сферою детальніше. Для цього проаналізуємо системи Австралії, Великобританії, Ісландії, Іспанії, Італії, Канади, Німеччини, Норвегії, Південної Кореї, США, Фінляндії, Франції, Швеції, Японії.

Сьогодні, у Великобританії завершується етап формування системи гуманітарної політики. Така система заснована на поєднанні традиційних культурних цінностей і сучасних технологій. Нагадаємо, що у Великобританії після процедури Брекзиту сталися зміни в системах управління — з

централізованої моделі шляхом децентралізації до створення регіональних моделей з підтримкою культурних ініціатив [48]. Активізувалися процеси, пов'язані із збереженням історичної спадщини та культурних надбань, а також скеровані значні фінансові ресурси для стимулювання розвитку креативних індустрій. Це все здійснюється шляхом широкого залучення грантових коштів з одночасним стимулюванням публічно-приватного партнерства у цій сфері [10]. Також відзначимо зростання залучення цифрових технологій (віртуальні музеї; онлайн-архіви). Ці всі заходи сприяють міжетнічній і міжрелігійній комунікації, надаючи розширений доступ до різноманітних культурних ресурсів [41].

Німецька модель публічного управління гуманітарною сферою у своїй заснована на федеративному устрої держави. Це забезпечує автономне фінансування регіональних проєктів у поєднанні з ефективним управлінням на всіх ієрархічних рівнях [21]. Сталі стандарти щодо підтримки гуманітарної сфери сприяють високій активності на муніципальному рівні [45]. Також спостерігається високий рівень грантової підтримки та приватно-державного партнерства [10].

У Франції державна політика у гуманітарній сфері сфокусована на проведенні численних фестивалів, виставок, здійсненні реставраційних проєктів, що створює значний економічний потенціал для розвитку туристичної сфери. Ця політика реалізовується Міністерством культури Франції. Модель публічного управління гуманітарною сферою Франції спрямована на збереження національної ідентичності шляхом здійснення заходів з підтримки французької мови, літератури, мистецтва та традицій [47]. Водночас, цифрова трансформація сприяє створенню онлайн-платформ для широкого доступу до архівних матеріалів, завдяки чому культурні ресурси стають доступними для широкої аудиторії [9].

Скандинавська модель публічного управління гуманітарною сферою (Швеція, Норвегія, Ісландія, Фінляндія) характеризуються високим рівнем злагодженості та інноваційними підходами до процесу збереження історико-культурних надбань [46]. Активне використання цифрових технологій забезпечує широкий доступ до освітніх і культурних ресурсів. Державні

програми орієнтовані на підтримку мовного різноманіття і міжетнічного діалогу, що досягається завдяки інклюзивним заходам та участі громадськості [9]. Висока прозорість управління та активна участь місцевих громад сприяють розвитку креативних індустрій і підтримці культурної ідентичності [47].

Італійський досвід відзначається глибокою орієнтацією на збереження культурної спадщини через численні реставраційні проекти і охорону історичних пам'яток. Державні та муніципальні програми підтримують не лише традиційні ремесла, але й сучасні креативні індустрії, інтегруючи культурні традиції з інноваційними підходами в освіті та бізнесі [2]. Цифрові технології дозволяють створювати віртуальні тури і онлайн-архіви, що забезпечують доступ до культурних ресурсів глобальній аудиторії [46].

Іспанська модель вирізняється високою регіональною різноманітністю та мультикультуралізмом. Державна політика спрямована на збереження мовного різноманіття, що підтримується законодавчими ініціативами та спеціальними програмами для регіональних мов [46]. Регулярні культурні фестивалі, виставки та заходи з популяризації традиційних ремесел сприяють інтеграції різних культурних традицій у єдиний гуманітарний простір. Крім того, активне використання цифрових платформ забезпечує інтерактивний доступ до культурних ресурсів, що сприяє міжетнічному діалогу [47].

У США гуманітарний простір формується через багаторівневу систему підтримки культури, освіти та мистецтва, яка включає як федеральні, так і програми штатів. Організації, такі як Національний фонд мистецтв (NEA), надають гранти на підтримку креативних індустрій і культурних проєктів, що сприяють збереженню культурної спадщини [44]. Освітні установи активно впроваджують міждисциплінарні програми, що об'єднують культуру, технології та соціальні науки, що стимулює розвиток інноваційних підходів до навчання [45]. Розвинена цифрова інфраструктура забезпечує створення онлайн-архівів та віртуальних музеїв, що робить культурні ресурси доступними для широкої аудиторії [9].

Канадська модель публічного управління гуманітарною сферою ґрунтується на принципах мультикультуралізму та федеративного устрою, що

забезпечує автономію провінцій і територій. Державна політика спрямована на підтримку двомовності і збереження культурної спадщини корінних народів, що реалізується через спеціальні програми і законодавчі ініціативи [2]. Освітні установи активно впроваджують курси з культурного розвитку, а цифрові платформи забезпечують інтерактивний доступ до культурних ресурсів, сприяючи міжетнічному діалогу [10].

Австралійський досвід характеризується високою увагою до культурного різноманіття, інтеграції іммігрантів і підтримці корінних культур аборигенів. Державні програми спрямовані на фінансування реставраційних проєктів, організацію культурних фестивалів і популяризацію традиційних ремесел [9]. Використання цифрових технологій дає змогу створювати онлайн-платформи, що об'єднують культурні, освітні та мистецькі ресурси, забезпечуючи доступ до культурної спадщини для всіх громадян [46]. Міжнародне співробітництво допомагає адаптувати кращі практики до локальних умов, сприяючи економічному зростанню креативних індустрій.

Модель публічного управління гуманітарною сферою Японії характеризується гармонійним поєднанням національної японської культури і сучасних цифрових технологій. У державній стратегії збереження культурної спадщини відзначимо програми підтримки (реставрації) історичних архітектурних пам'яток; програми відновлення традиційних народних ремесел; фінансування проведення традиційних фестивалів. При цьому треба зазначити, що всі вищевказані програми є інтегровані в освітній простір держави [47]. Також треба відзначити значні успіхи у віртуалізації історично-культурної спадщини — розвиток віртуальних музеїв та онлайн-архівів [46]. Все це, як ми вже зазначали вище, сприяє збереженню національних культурних цінностей і підтримці всієї гуманітарної сфери загалом.

Південна Корея також широко застосовує інноваційні підходи для інтеграції традиційної культури з цифровими технологіями. Сучасна гуманітарна стратегія країни зорієнтована на розвиток і популяризацію К-поп, кінематографії та сучасних медіа, що стає невід'ємною частиною формування сучасної національної ідентичності [44]. Державна політика у цій сфері сприяє

створенню цифрових платформ, які забезпечують інтерактивний доступ до культурних ресурсів [9]. Освітні ініціативи сприяють інтеграції традиційних цінностей із сучасними методами навчання [9]. Усе вищепераховане дає змогу Південній Кореї ефективно зберігати свою історико-культурну спадщину та стимулювати міжкультурний діалог.

2.3. Визначення проблемних аспектів публічного управління гуманітарною сферою

Концептуальна невизначеність поняття “гуманітарна сфера” не дає змоги чітко детермінувати галузі, які входять у це поняття, а отже спричинює труднощі для ефективного публічного управління сферою загалом і її складовими частинами зокрема.

На думку вітчизняних науковців [4], до якої ми приєднуємося, стан публічного управління гуманітарною сферою, особливо на регіональному рівні, є незадовільним. Неефективність механізмів реалізації регіональної політики у цій сфері зумовлена таким факторами:

- недосконалість нормативно-правового забезпечення управлінської діяльності з реалізації гуманітарної політики на регіональному рівні і її неузгодженість з національною політикою у цій сфері;
- відсутність системності і послідовності у задіяних механізмах реалізації;
- неврахування культурних, економічних, політичних, демографічних, соціальних факторів у процесі реалізації механізмів публічного управління гуманітарної сфери;
- низький управлінський рівень фахівців задіяних у механізмах реалізації регіональної гуманітарної політики;
- відсутність у більшості південно-східних регіонів, а також в окремих центральних і західних належної координації дій державних управлінських органів та органів місцевого самоврядування, часті випадки їх

протистояння й навіть конфронтації, що, власне, є відображенням деформацій владної вертикалі в державі [4];

– низький рівень фінансової дисципліни (недостатнє фінансування заходів, спрямованих на розвиток соціо-гуманітарної сфери; відсутність фінансового контролю за їх використанням).

Правовий механізм публічного управління базується на комплексному підході (національне законодавство у цій сфері, загальнодержавні та регіональні програми, ратифіковані міжнародні договори) і забезпечує рівність громадян незалежно від етнічного, духовного чи будь-якого іншого факторів. Загалом цей механізм спрямований на підтримку демократичного розвитку суспільства через заходи з підтримки соціокультурного та етнокультурного різноманіття, забезпечення гарантування свободи совісті, слова, рівних прав для усіх верств населення, як монокультурної більшості, так і етнокультурних меншин.

Формування, розвиток та реалізація державної політики у гуманітарній сфері (політичний механізм публічного управління гуманітарною сферою) ускладнений потребою подолання низки факторів, які не сприяють, і, більше того, негативно впливають на ефективність власне механізмів державного управління як у сегменті освіти, охорони здоров'я, так і у сегментах міжетнічних відносин та збереження національної ідентичності.

По-перше, ми виокремлюємо проблему фрагментарності нормативно-правової основи, що значно ускладнює процес реалізації державної політики у гуманітарній сфері. Незважаючи, на значну кількість законодавчих актів, у тому числі стратегій, концепцій та інших програмних документів, вони, згідно з оцінками експертів [20] призводять до суперечностей у процесі правозастосування.

Для прикладу вищенаведеного, треба зазначити, що у сегменті культури наявні різні нормативно-правові акти, у компетенції яких регулювання діяльності закладів культури, фінансова підтримка креативних проєктів, фінансування кінематографії. Це такі основні як:

– Закон України “Про культуру”;

- Закон України “Про бібліотеки і бібліотечну справу”;
- Закон України “Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні”;
- Закон України “Про музеї та музейну справу”;
- Закон України “Про охорону культурної спадщини”;
- Закон України “Про охорону археологічної спадщини”;
- Закон України “Про театри і театральну справу”;
- Закон України “Про кінематографію”;
- Закон України “Про державну підтримку кінематографії”;
- Закон України “Про народні художні промисли”;
- Закон України “Про професійних творчих працівників та творчі спілки”;
- Закон України “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей”;
- Стратегія розвитку культури в Україні на період до 2030 року та операційний план заходів з її реалізації у 2025-2027 роках

Хоча у цьому переліку основних нормативно-правових актів у сегменті культури і наведена Стратегія, проте вона, за своєю суттю, є планом розвитку відособленого національного культурного сегменту, а не як частини єдиної гуманітарної сфери.

У Преамбулі цієї Стратегії зазначено, що вона узгоджується з іншими державними стратегіями та програмними документами, пов'язаними з культурним сегментом держави, а саме такими:

- Стратегією популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова — успішна держава”, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 62, ст. 2159);
- Державною стратегією регіонального розвитку на 2021—2027 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 (Офіційний вісник України, 2020 р., № 67, ст. 2155; 2024 р., № 79, ст. 4627);

- напрямом 20 “Якість життя” Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 22, ст. 1015);
- Національною стратегією із створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 36, ст. 2154);
- Стратегією людського розвитку, затвердженою Указом Президента України від 2 червня 2021 р. № 225;
- Стратегією зовнішньополітичної діяльності України, затвердженою Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 448;
- Стратегією розвитку кримськотатарської мови на 2022—2032 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 224 (Офіційний вісник України, 2022 р., № 26, ст. 1443);
- Стратегією розвитку читання на період до 2032 року “Читання як життєва стратегія”, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2023 р. № 190 (Офіційний вісник України, 2023 р., № 28, ст. 1574);
- Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, схваленою постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322 (Офіційний вісник України, 2024 р., № 8, ст. 386);
- Стратегією демографічного розвитку України на період до 2040 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922 (Офіційний вісник України, 2024 р., № 91, ст. 5892);
- Стратегією захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 р. № 1349 (Офіційний вісник України, 2025 р., № 9, ст. 776);
- Концепцією розвитку охорони психічного здоров’я в Україні на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України

від 27 грудня 2017 р. № 1018 (Офіційний вісник України, 2018 р., № 16, ст. 559);

- Планом дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219 (Офіційний вісник України, 2023 р., № 4, ст. 337);

- пріоритетними напрямками та завданнями (проектами) цифрової трансформації на 2024—2026 роки, схваленими розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 р. № 735 “Деякі питання цифрової трансформації” (Офіційний вісник України, 2024 р., № 75, ст. 4449).

Підсумовуючи все вищенаведене, зазначимо, що незважаючи, на значний потенціал цієї стратегії щодо власне культурного сегменту, вона, все-таки не узгоджується з іншими сегментами єдиної гуманітарної сфери — освітою, наукою, охороною здоров'я та ін.

По-друге, ми виокремлюємо чинник неналежного (недостатнього) фінансування соціокультурної сфери, що не дає змоги у повному обсязі забезпечити надання якісних і своєчасних гуманітарних послуг. Нагадаємо, що, наприклад, під терміном “культурна послуга” сучасне національне законодавство (Закон України “Про культуру”, стаття 1) розуміє “...дії фізичних та/або юридичних осіб, які провадять культурну діяльність, спрямовані на задоволення культурних, інтелектуальних потреб людини, забезпечення творчого, духовного розвитку особистості, що мають визначену вартість та споживаються в процесі надання (виконання) цих дій”. Вітчизняні фахівці, на підставі аналізу [2], вказують, що “...частка видатків на освіту та культуру у загальному бюджеті країни є недостатньою для повноцінного розвитку цих сфер, що особливо відчутно у регіонах, де культурна інфраструктура є недофінансованою, а навчальні заклади потребують модернізації матеріально-технічної бази. Окрім того, відсутність прозорих механізмів фінансування культурних ініціатив нерідко призводить до низької ефективності державних програм підтримки мистецтва, кінематографії, креативних індустрій”.

По-третє, і, можливо, основна загроза — це воєнні дії, зокрема руйнації (знищення) історико-культурної спадщини. Війна прямо спричинює знищення історико-архітектурних та історичнозначимих пам'яток, а також створює значний негативний вплив на розвиток креативних та інших культурних індустрій, спричиняючи вимушену еміграцію працівників цих сегментів гуманітарної сфери. Згідно з даними, озвученими ЮНЕСКО [23], в Україні “...пошкоджено або зруйновано понад 300 об’єктів культурної спадщини, включаючи музеї, театри, історичні пам’ятки”. Така ситуація потребує рішення як в контексті фізичного збереження історико-культурної спадщини, так і щодо нормативно-правового забезпечення теперішніх і майбутніх заходів з охорони і реставрації чи повного відновлення пошкоджених культурних цінностей. Є необхідність у вивченні закордонного досвіду з цього питання, ратифікації і запровадження міжнародних стандартів та програм дій. Потреба також є у подальшій адаптації норм Європейського Союзу щодо національних гуманітарних політик, зокрема імплементації положень таких документів: Європейської хартії регіональних мов або мов меншин; Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної спадщини; Болонської хартії освіти та інших.

Процес гармонізації національного законодавства з загальноєвропейським сприятиме не лише підвищенню ефективності загальних механізмів публічного управління, а й сприятиме вдосконаленню фінансового механізму публічного управління гуманітарною сферою шляхом залучення міжнародних інвестиційних та грантових програм, ширшої підтримки меценатства.

По-четверте, підтримка і розширення державно-приватного партнерства, що сприятиме ширшому залученню громадськості до процесу формування та реалізації гуманітарної політики, а отже, є одним з основних способів консолідації нації. Успішним прикладом в ілюстрації вищесказаної тези щодо співпраці держави з громадськими організаціями у сфері культурних та креативних індустрій є, наприклад, розвиток Українського культурного фонду як незалежного інструменту фінансування культурних ініціатив [34]. Проте зазначимо, що є потреба в розробці публічних механізмів їхньої інституалізації.

Ще однією проблемою в публічному управлінні гуманітарною сферою в Україні є недосконалість державно-приватного партнерства у цій сфері, зокрема щодо взаємодії з незалежними культурними інституціями. Серед основних негативних чинників можна виокремити, насамперед, такі:

- недостатній рівень державної підтримки;
- значна бюрократизація їх діяльності;
- відсутність державного обліку незалежних культурних інституцій;
- нездатність держави оцінити вплив цих інституцій на розвиток гуманітарної сфери загалом.

Усі ці вищепераховані негативні чинники послаблюють потенціальну користь незалежних культурних інституцій та загалом знижують конкурентноспроможність національної культури у глобальному масштабі.

Поруч з вищенаведеними механізмами доцільним є також розширення участі громадян у процесах самоврядування (прийняття рішень у гуманітарній сфері на регіональному та загальнодержавному рівнях). Цього можна досягти шляхом створення і підтримки діяльності вже створених дорадчих органів, а також залученням незалежних експертів у процесі розробки законодавчих ініціатив у гуманітарній сфері.

Отже, варто зробити висновок, що сучасні виклики та загрози у гуманітарній сфері потребують комплексного підходу до їх вирішення, що можна досягти хабом заходів: відновлення і підвищення фінансування різних сегментів гуманітарної сфери; удосконалення чинної нормативно-правової бази у цій сфері, включаючи процеси адаптації національного законодавства до загальноєвропейського; підтримка і забезпечення широкої участі громадськості у процесах, що відбуваються сьогодні у сегментах національної гуманітарної сфери. Це дасть змогу сформувати і реалізувати ефективний політичний механізм публічного управління гуманітарною сферою, що відповідатиме сучасним викликам та загрозам і забезпечуватиме сталий розвиток освіти, науки, охорони здоров'я, культури, мови, міжетнічних і міжрелігійних відносин в Україні.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ГУМАНІТАРНОЮ СФЕРОЮ В УКРАЇНІ

3.1. Напрями адаптації зарубіжного досвіду публічного управління гуманітарною сферою

Постійні трансформації соціо-гуманітарних процесів, що відбуваються у сучасному суспільстві є факторами, що актуалізують важливість удосконалення публічного управління гуманітарною сферою, як компонентом загальної національної безпеки.

Гуманітарна політика держави на національному рівні забезпечує підтримкою у першу чергу такі складові гуманітарної сфери, як освіту, охорону здоров'я, культуру, національну ідентичність, міжетнічні та міжрелігійні відносини, мовну доктрину.

У Таблиці 2 згруповано основні особливості гуманітарної політики проаналізованих у Розділі II країн.

Таблиця 2. Особливості гуманітарної сфери в різних країнах

Країна	Особливості гуманітарної сфери
1	2
Великобританія	Інтеграція традиційних цінностей з інноваціями, децентралізація після Брекзиту, підтримка культурних ініціатив через публічно-приватні партнерства та гранти, цифрові технології (віртуальні музеї, онлайн архіви)
Франція	Збереження національної ідентичності через підтримку мови, літератури, мистецтва, реставраційні проекти, фестивалі, виставки, цифрова трансформація (онлайн-платформи для

	доступу до архівів).
	Продовження Табл.2
1	2
Німеччина	Федеративний устрій, регіональна автономія, гармонізація стандартів підтримки культури, освіти та мовної політики, грантове фінансування, інтеграція традиційних цінностей із технологіями.
Італія	Орієнтація на збереження культурної спадщини, реставраційні проекти, підтримка традиційних ремесел і сучасних креативних індустрій, цифрові технології (віртуальні тури, онлайн-архіви).
Іспанія	Висока регіональна різноманітність, підтримка мовного різноманіття, культурні фестивалі, популяризація традиційних ремесел, інтерактивний доступ до культурних ресурсів через цифрові платформи.
Скандинавські країни	Соціальна злагожденість, цифрові технології (інтерактивні платформи), підтримка мовного різноманіття, міжетнічний діалог, прозорість управління, активна участь громад.
США	Багаторівнева система підтримки культури, федеральні та штатні програми, гранти на культурні проекти, міждисциплінарні освітні програми, розвинена цифрова інфраструктура (онлайн-архіви, віртуальні музеї).
Канада	Мультикультуралізм, федеративний устрій, підтримка двомовності, збереження культурної спадщини корінних народів, цифрові платформи для міжетнічного діалогу.
Австралія	Підтримка культурного різноманіття, інтеграція іммігрантів, збереження культур аборигенів, фінансування реставраційних проектів, цифрові платформи для доступу до культурних

	ресурсів.
Японія	Поєднання традиційної культури з сучасними технологіями, підтримка ремесел, реставраційні проекти, цифровізація (віртуальні музеї, цифрові архіви), інтеграція культури в освіту.
Південна Корея	Інноваційні підходи до розвитку креативних індустрій (К-рор, кінематографія, медіа), цифрові платформи, освітні ініціативи для інтеграції традицій та сучасних методів навчання.

Джерело: на основі [19]

На підставі проведеного аналізу, можна викоремити певні загальні тенденції щодо розвитку та функціонування публічного управління гуманітарною сферою у проаналізованих країнах.

По-перше, кожна з проаналізованих країн розробила свою власну концепцію управління розвитком гуманітарної сфери.

По-друге, спільною рисою є поєднання процесів збереження традиційних етнокультурних цінностей із задіяними сучасними технологіями та розвиток цифрових платформ. Це сприяє поширенню та збереженню історико-культурної спадщини.

Як зазначає Степанко О.В. [38], "...вітчизняні проекти, такі як створення регіональних культурних центрів та онлайн-платформ для обміну культурними знаннями, сприяють залученню місцевих громад до процесу збереження культурної спадщини та розвитку міжетнічного діалогу [1].

Досвід реформування публічного управління гуманітарної сфери шляхом імплементації його децентралізованих моделей може бути запозичений у Великобританії (реформування публічного управління внаслідок процесу BREXIT). Такий підхід дає змогу перерозподілити обмежені ресурси між національним та регіональним рівнем, тим самим сприяючи процесу реалізації гуманітарної політики. Зрозуміло, що є потреба враховувати національні

особливості України, а саме багатонаціональність населення, геополітичне розташування, минулий негативний вплив з боку Російської Федерації.

3.2. Рекомендації щодо удосконалення механізмів публічного управління гуманітарною сферою в Україні

Ми погоджуємося з думкою Степанко О. [38], що “...функціонування й розвиток гуманітарної сфери в Україні слід розглядати як інвестиції в людину, в її інтелектуально-духовний розвиток, і це має бути пріоритетним напрямом у розробленні державної гуманітарної політики, оскільки саме людський капітал визначає економічний і політичний розвиток держави, її здатність витримати конкуренцію на міжнародних ринках”. У широкому сенсі (людський капітал, можливості, соціальний капітал та стійкість), підтримка гуманітарної сфери в Україні — освіти, культури, мистецтва, соціальних послуг, охорони здоров'я (включаючи психічне здоров'я), громадянського суспільства та гуманітарної допомоги — це, по суті, інвестиція в людей: їхні інтелектуальні здібності, моральне та духовне життя, соціальні зв'язки та довгострокову здатність до відбудови та процвітання.

Аргументуємо детальніше, чому вважається, що розвиток гуманітарної сфери — це інвестиції в людину. По-перше, це формування людського капіталу. Державна підтримка розвитку таких галузей як освіта, навчання та передача знань підвищують навички, продуктивність та майбутні заробітки особи. Державне фінансування закладів середньої, вищої освіти та інститутів неформального навчання безпосередньо формує інтелектуальний капітал держави.

По-друге, це розширення можливостей громадянина. Згідно з ідеєю Амартї Сена (Amartya Sen) (індійсько-американський економіст і філософ, лауреат Нобелівської премії (1998) з економічних наук за внесок в економіку добробуту; зробив значний науковий внесок у теорію соціального вибору, економічну та соціальну справедливість, економічні теорії голоду, теорію рішень, економіку розвитку, охорону здоров'я та показники добробуту країн)

про можливості, гуманітарна підтримка розширює те, чим люди можуть бути та що можуть робити — доступ до охорони здоров'я, безпеки, освіти, культурного життя та громадянської участі. Це інвестиція в свободи та гідність людей, а не лише в економічний результат.

По-третє, фактор психосоціальної та духовної стійкості. Послуги з охорони психічного здоров'я, громадські традиції, релігійна та культурна діяльність відновлюють сенс, ідентичність та соціальну згуртованість. Вони відновлюють свободу дій та довгострокову здатність до конструктивних дій громадянина.

По-четверте, ми виокремлюємо значення соціального капіталу та громадянської спроможності. Державна підтримка через відповідні механізми державного управління неурядових організацій, культурних організацій, волонтерства та громадської інфраструктури зміцнює довіру, норми та мережі, від яких залежить колективне вирішення проблем та демократичне життя у самій державі.

По-п'яте, фактор, так званих, міжпоколінневих ефектів, тобто, коли інвестиції, що захищають освіту та здоров'я дітей під час кризи, запобігають утворенню розривів протягом життя та зберігають потенціал наступного покоління, зменшуючи економічний тягар на працездатне населення держави.

Усе вищеперераховане є класичними формами державного впливу на гуманітарну сферу, а отже, “інвестування в людину”, оскільки з плином часу це лише розширює можливості, вибір та продуктивність громадянина.

У сучасних умовах війни з Російською Федерацією основними напрямками для удосконалення публічного управління гуманітарною сферою повинні стати, на нашу думку, такі:

- 1) надання екстреної допомоги (харчування, житло, медичне обслуговування);
- 2) безперервність освіти: тимчасові навчальні приміщення, дистанційне навчання, стипендії;
- 3) програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (MHPSS);

4) захист культурної спадщини: охорона музеїв, архівів, підтримка митців та працівників культури;

5) підтримка громадянського суспільства та місцевого самоврядування: правова допомога, громадянська освіта, проекти з відновлення громад;

б) програми для переміщених осіб та біженців: інтеграція, мовна та професійна підготовка.

Кожен з цих напрямів захищає та розвиває потенціал на рівні особистості. Першочергова важливість саме цих напрямів публічного управління гуманітарною сферою зумовлена сучасними реаліями, а саме вітчизняною війною з Російською Федерацією. Зростаючий рівень травматизму, внутрішні переміщення громадян зумовлюють довгострокові ризики для результатів навчання, психічного здоров'я та громадянської згуртованості. Пом'якшити вплив цих ризиків можуть гуманітарні інвестиції (удосконалення фінансового механізму публічного управління гуманітарною сферою).

Культурна спадщина є центральною для національної ідентичності та післявоєнного періоду відбудови, а отже, її захист зберігає значення та потребує безперервності, що найкраще забезпечити шляхом використання загальнодержавних механізмів державного управління. Також необхідно забезпечити правовий механізм використання гуманітарного фінансування за допомогою діаспори та міжнародних донорів.

Таке гуманітарне фінансування потрібне не лише для негайної допомоги, але й для зміцнення інституцій (університетів, культурних центрів), які створюють довгостроковий інтелектуальний капітал держави. Необхідно також враховувати, що післявоєнна відбудова вимагатиме кваліфікованих працівників у всіх секторах економіки, а отже ранні інвестиції в освіту та навчання громадян знижують майбутні витрати на відбудову та зменшують економічну залежність держави.

Вищевказані напрями удосконалення публічного управління гуманітарною сферою можуть зазнати певних обмежень та загроз. Основними з цих загроз ми вважаємо такі:

1) раціональне поєднання цілей короткострокових та довгострокових (наприклад, забезпечення надання екстреної медичної допомоги для врятування життя у цей момент (короткострокова ціль) повинна бути поєднана з довгостроковим планом підтримки фінансування системи охорони здоров'я, освіти та культури (довгострокова ціль), що дасть змогу не спожити одночасно фінанси, а інвестувати їх у майбутнє)(таке поєднання цілей, зрозуміло, повинне відбуватися лише після повного фінансування заходів із забезпечення функціонування системи екстреної медичної допомоги)(курсив — виокремлено автором);

2) ризик неефективного (низька управлінська дисципліна) чи злочинного (корупція) управління;

3) втрата можливостей (обмежені бюджети породжують конкуренцію у першочерговому задоволенні військових (безпекових) потреб і реконструкції інфраструктури з гуманітарними витратами, що потребує збалансованого підходу до державного фінансування;

4) ймовірна втрата кадрового потенціалу (віддача від інвестицій у людський капітал знеціниться внаслідок ймовірних еміграційних процесів; виникає нагальна потреба в удосконаленні державної кадрової політики — нові робочі місця, приваблива фінансова складова, соціальні пільги тощо);

5) труднощі, пов'язані з аналізом і оцінкою духовного розвитку (сенса, цінності), який за своєю суттю є важкодоступним для вимірювання та потребує якісного та довгострокового дослідження.

З метою такого оцінювання пропонуємо застосувати як кількісні, так і якісні показники. Наприклад, до кількісних показників можна віднести такі:

- відвідуваність школи та результати навчання (результати тестів, рівень грамотності);
- кількість зарахувань до закладів професійно-технічної та вищої освіти;
- рівень зайнятості в секторах знань та творчості;

- користування послугами підтримання психічного здоров'я та валідовані шкали симптомів (наприклад, зниження балів за ПТСР/депресією);
- показники громадянської участі (явка виборців, членство в НУО, рівень волонтерства).

До якісних показників ми відносимо такі:

- наративи громади про сенс, ідентичність та примирення;
- тематичні дослідження відновлених культурних пам'яток та їхнього громадського використання;
- свідчення бенефіціарів про діяльність та життєві плани;
- вимірювання типу Індексу розвитку людського потенціалу, опитування щодо добробуту та оцінки можливостей, що поєднують здоров'я, освіти та суб'єктивне благополуччя;
- поздовжні дослідження для відстеження когорт протягом багатьох років на предмет міжпоколінневих ефектів.

Численні дослідження з інших постконфліктних контекстів показують високу соціальну віддачу саме від інвестицій в освіту, здоров'я дітей та психічне здоров'я громади. До переваг відносяться, насамперед, зменшення залежності від соціального забезпечення в майбутньому, вища продуктивність, менший рівень насильства та сильніші інституції. Віддача може бути як економічною, так і соціальною (стабільність у суспільстві, верховенство права, позитивна культурна динаміка). Для України сьогоденне інвестування зменшуватиме майбутні витрати на реконструкцію та стабілізацію та зберігає людський фундамент демократії та культури.

На підставі вищенаведеного, ми виробили певні рекомендації щодо майбутньої політики держави у гуманітарній сфері:

1) для бенефіціарів:

- виокремити частку гуманітарної допомоги на забезпечення безперервності освіти, психічного здоров'я, соціального забезпечення та захисту культурної спадщини;

- фінансувати розбудову потенціалу неурядових організацій та місцевих органів влади;

2) уряду:

- інтегрувати освітні та психосоціальні послуги у реагування на надзвичайні ситуації;

- створити стимули для повернення або перебування кваліфікованих фахівців;

3) громадянському суспільству:

- надати пріоритет програмам, що поєднують засоби до існування, підвищення кваліфікації та культурне відновлення з надійним моніторингом;

4) міжнародним організаціям (установам):

- підтримувати поздовжні дослідження та системи даних для вимірювання втрат у навчанні та психосоціального відновлення.

Інвестування в гуманітарну сферу в Україні – це інвестиція в людей – в їхній інтелект, емоційне здоров'я та духовне життя. Коли гуманітарні витрати розроблені з урахуванням довгострокової перспективи, прозорого управління та зв'язку з освітою, культурою та засобами до існування, вони стають початковим капіталом: вони зберігають можливості, відновлюють гідність та будують людську інфраструктуру, необхідну для реконструкції, інновацій та демократичного суспільства. Нехтування цими сферами ризикує глибокими, довгостроковими втратами людського потенціалу, які набагато дорожчі, ніж самі інвестиції.

Як показує світова практика, віддача від шкільної освіти залишається позитивною в країнах, що розвиваються, та країнах, що постраждали від конфліктів. Навіть у нестабільних умовах кожен додатковий рік навчання є пов'язаний з майбутніми вищими заробітками та продуктивністю – застосовуються звичайні застереження щодо ринків праці та якості.

Війна спричиняє серйозні, постійні втрати в навчанні. Падіння кількості учнів, рубцювання когорт та нижчі досягнення у воєнні роки призводять до вимірюваних втрат добробуту протягом усього життя, якщо їх не вирішити.

Швидке відновлення шкільної освіти (включаючи прискорені/наздоганяючі програми) запобігає довгостроковій амортизації людського капіталу.

Також є потреба надавати пріоритет безперервності освіти (тимчасові навчальні простори, підтримка вчителів, навчальні програми наздоганяючих) як інвестиції – віддача реалізується протягом десятиліть і може зменшити майбутні витрати на реконструкцію.

Інвестиції в освіту, а також різні види психо-соціальної допомоги, фінансування соціально-культурних програм сприяють процесам відновлення у громадському суспільстві, проте вони залежатимуть від кількості ресурсів (фінансових), якості процесу впровадження та власне змісту механізмів управління.

ВИСНОВКИ

1. Розглянувши генезис публічного управління гуманітарною сферою в Україні, а також провівши комплексне дослідження розробок вітчизняних науковців у цій сфері, ми здійснили уточнення змістовних категорій “соціально-гуманітарна сфера держави” і “публічне управління соціально-гуманітарною сферою”. У нашому дослідженні під терміном “соціально-гуманітарна сфера держави” ми розуміємо систему функцій держави, яка забезпечує такі: соціальний захист та підтримку громадян; доступ до життєво важливих послуг (охорона здоров'я, освіта, культура); захист прав і свобод людини; розвиток суспільства та людського потенціалу; гуманітарні цінності, культурну ідентичність та людську гідність. Іншими словами: все, що держава робить для підтримки людей, покращення якості життя та захисту прав людини.

Відповідно під терміном “публічне управління соціально-гуманітарною сферою” ми розуміємо систему державного (а іноді й муніципального) управління, яка забезпечує розвиток, регулювання та функціонування секторів, що безпосередньо впливають на добробут, права та якість життя людей.

2. Проаналізовано організаційний механізм публічного управління гуманітарною сферою в Україні. Відзначено, що багаторазова реорганізація Міністерства культури України, спричинена відсутністю послідовності реформаційних процесів, супроводжувалася частою зміною політичних пріоритетів у гуманітарній політиці держави, а також ці процеси призводили до втрати інституційної пам'яті в управлінні.

Внаслідок проведеного нами аналізу структури Міністерства, виявлено комунікативну неоднозначність у відображенні його структури в офіційному цифровому полі. Також звернено увагу на інформаційну недбалість цифрового відображення присутності Міністерства культури України в інтернеті.

3. На підставі проведеного аналізу виокремлені основні сучасні виклики та загрози у гуманітарній сфері. Вони потребують комплексного підходу до їх вирішення, що можна досягти одночасною реалізацією хабу заходів: відновлення і підвищення фінансування різних сегментів гуманітарної сфери;

удосконалення чинної нормативно-правової бази у цій сфері, включаючи процеси адаптації національного законодавства до загальноєвропейського; підтримка і забезпечення широкої участі громадськості у процесах, що відбуваються сьогодні у сегментах національної гуманітарної сфери.

4. Здійснений аналіз організаційного правового механізму публічного управління гуманітарною сферою в Україні виявив функціональну неефективність Департаменту інновацій та цифрової трансформації Міністерства культури України, яка проявляється наступним чином:

- нездатністю вищеназваного департаменту своєчасно реагувати на зміни нормативно-правового забезпечення сегментів гуманітарної сфери, які перебувають в управлінському полі Міністерства;

- нездатністю забезпечити уніфікацію вимог до процесу цифровізації об'єктів культурної спадщини;

- нездатністю забезпечити підтримання функціонування вже створених цифрових продуктів (Державний реєстр нерухомих пам'яток України (єПам'ятка)) та ін.

Все вищенаведене вказує на нагальну потребу організаційно-правового реформування Департаменту інновацій та цифрової трансформації Міністерства культури України.

5. На підставі проведеного аналізу сформульовані основні напрями для удосконалення публічного управління гуманітарною сферою у сучасних умовах війни з Російською Федерацією повинні стати, на нашу думку, такі: 1) надання екстреної допомоги (харчування, житло, медичне обслуговування); 2) безперервність освіти: тимчасові навчальні приміщення, дистанційне навчання, стипендії; 3) програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (MHPSS); 4) захист культурної спадщини: охорона музеїв, архівів, підтримка митців та працівників культури; 5) підтримка громадянського суспільства та місцевого самоврядування: правова допомога, громадянська

освіта, проекти з відновлення громад; б) програми для переміщених осіб та біженців: інтеграція, мовна та професійна підготовка.

6. Проведений аналіз організаційно-правового механізму публічного управління гуманітарною сферою дав змогу виробити певні рекомендації щодо напрямів майбутньої політики держави у гуманітарній сфері для різних інституціональних категорій учасників:

1) для бенефіціарів (виокремити частку гуманітарної допомоги на забезпечення безперервності освіти, психічного здоров'я, соціального забезпечення та захисту культурної спадщини; фінансувати розбудову потенціалу неурядових організацій та місцевих органів влади);

2) уряду (інтегрувати освітні та психосоціальні послуги у реагування на надзвичайні ситуації; створити стимули для повернення або перебування кваліфікованих фахівців);

3) громадянському суспільству (надати пріоритет програмам, що поєднують засоби до існування, підвищення кваліфікації та культурне відновлення з надійним моніторингом);

4) міжнародним організаціям (установам) (підтримувати поздовжні дослідження та системи даних для вимірювання втрат у навчанні та психосоціального відновлення).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белашова Н.В. Теоретичні питання державного управління в гуманітарній сфері України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / ВР України, Ін-т законодавства ВР України. Київ. 2015. 19 с.
2. Бюджет України на 2025 рік. Міністерство фінансів України. Електронний документ. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення: 16. 10.2024).
3. Вдовенко С.М. Соціально-економічні та управлінські основи реформування гуманітарної сфери регіону в умовах перехідної економіки : дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04 / Українська академія держ. управління при Президентові України. Київ. 1998. 18 с.
4. Градівський В.М. Впровадження механізмів публічного управління розвитком гуманітарної сфери в Україні: регіональний аспект. URL: www.dy.nauka.com.ua/pdf/8_2021/72.pdf (дата звернення: 16. 10.2024).
5. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга) : аналіт. доп. / [Сінайко О. О.(кер. авт. кол.), Тищенко Ю.А., Каплан Ю.Б., Михайлова О.Ю., Валецький О.Л. та ін.]; за заг. ред. Ю.Б. Каплан, Ю.А. Тищенко. Київ: НІСД, 2020. 136 с.
6. Департамент інновацій та цифрової трансформації (основні завдання). URL: <https://mcsc.gov.ua/team/> (дата звернення: 16. 11.2024).
7. Деревінський В. Гуманітарні виклики для освіти й міністерства. *Український тиждень*. 2015. № 5(377). С. 14–17.
8. Деякі питання Міністерства культури України: Постанова Кабінету Міністрів України №885 від 16.10.2019 р. Офіційний вісник України від 15.11.2019 р., 2019 р. №88. Стор.88. Ст.2942. Код акта 96625/2019.
9. Діалог між культурами: цінності, принципи, перспективи, 2024. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія». URL: <https://surl.li/tqvlow> (дата звернення: 16. 11.2024).
10. Електронний ресурс. URL: <https://culture.ec.europa.eu/creative-europe/about-the-creative-europe-programme> [in English] (дата звернення: 10. 11.2024).

11. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
12. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, ратифікована Законом України №802-IV від 15.05.2003 р. Офіційний вісник України від 25.12.2006 р. 2006 р. №50. Стор. 379. Стаття 3381. Код акта 38101/2006.
13. Кіндзерський С.А. Державне управління в гуманітарній сфері регіону України: стан та тенденції розвитку : Дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія держ. управління при Президентові України. Київ. 2006. 207 с.
14. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, ЮНЕСКО, 1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення: 16. 11.2024).
15. Медведчук Н.А. Українсько-польське співробітництво в гуманітарній сфері: кінець 80-х - 90- ті роки ХХ століття : дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / НАН України. Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича. Львів. 2004. 212 с.
16. Мединська Г.А. Державне управління розвитком гуманітарної сфери в системі забезпечення суспільної стабільності : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів. 2020. 20 с.
17. Мельничук О.В. Німецько-українське співробітництво у гуманітарній сфері (1990-і рр. - поч. ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів. 2017. 20 с.
18. Найбільш важливі закони у гуманітарній та інформаційній сфері прийняті Верховною Радою ІХ скликання. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/257186.html (дата звернення: 16.12.2024).
19. Опанащук П. Європейські та світові практики формування цілісного гуманітарного простору. *Publ. upr. reg. Rozvit.* 2025. №28. С. 489-517.

20. Опанащук П.В. Нормативно-правові механізми реалізації державної гуманітарної політики в Україні. *Таврійський науковий вісник*. 2025. №2. С. 98-108.

21. Парубчак Г. Формування та реалізація державної соціальної та гуманітарної політики у глобальному суспільстві на сучасному етапі трансформації соціальних викликів та загроз. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2024. № 24. С. 673-692. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2024.24.16> (дата звернення: 16.03.2025).

22. Поліщук А.С. Гуманітарна сфера областей України в умовах кризи радянської системи: основні процеси, досягнення і невирішені проблеми (1965-й – 1985-ті рр.) (на матеріалах Вінниччини і Хмельниччини) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський. 2017. 20 с.

23. Пошкоджені об'єкти культурної спадщини в Україні. ЮНЕСКО. URL: <https://unesco.org> (дата звернення: 16.03.2025).

24. Про державну підтримку кінематографії в Україні: Закон України №1977-VIII від 23.03.2017 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 20. Ст. 240. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text> (дата звернення: 16.03.2025).

25. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України №2704-VIII від 25.04.2019 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019. № 21. Ст.81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 16.03.2025).

26. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України №2411-VI від 01.07.2010 р. *Офіц. вісн. України* від 30.07.2010 р. №55, стор. 17. стаття 1840. код акта 52052/2010.

27. Про затвердження державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України №243-р від 15.03.2024 р. *Офіційний*

вісник України від 28.03.2024 р. 2024. №29. стор. 101. ст. 1896. код акта 123833/2024.

28. Про культуру: Закон України №2778-VI від 14.12.2010 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011. №24. Ст.168.

29. Про музеї та музейну справу: Закон України № 249/95-ВР від 29.06.1995 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. №25. ст. 191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.03.2025).

30. Про національні меншини (спільноти) в Україні: Закон України №2827-IX від 13.12.2022 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР) України*. 2023. № 46. Ст. 114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення: 16.03.2025).

31. Про охорону культурної спадщини: Закон України №1805-III від 08.06.2000 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР) України*. 2000. №39. Ст. 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 16.03.2025).

32. Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596. *Офіційний вісник України* від 16.08.2019 р., 2019 р. №62. Стор. 62. Ст. 2159. Код акта 95489/2019.

33. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України №293-р від 28.03.2025 р. *Офіційний вісник України* від 09.05.2025 р., 2025 р. №37. Ст. 2469. Код акта 131566/2025.

34. Програми грантової підтримки культури. Український культурний фонд. URL: <https://ucf.ua> (дата звернення: 16.03.2025).

35. Самойленко Н.С. Співробітництво прикордонних областей Російської Федерації з суміжними Харківською і Сумською областями України в гуманітарній сфері (1993 р. – перше десятиріччя XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків. 2013. 17 с.

36. Скуратівський В. Гуманітарна політика в Україні: [навч. посіб. / В. Скуратівський, В. Трощинський, С. Чукут. Київ: Вид-во УАДУ; Вид-во «Міленіум», 2002. 262 с.
37. Степанко О.В. Механізми державного управління гуманітарною сферою в Україні : дис. ... канд. держ. упр. 25.00.02. Харків. 2014. 254 с.
38. Степанко О. В. Сутність, мета, за вдання та складові гуманітарної сфери. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3. С. 201–208.
39. Теорія та історія державного управління : навч. посіб. / [Г. С. Одінцева, В. Б. Дзюндзюк, Н. М. Мельтюхова та ін.]. Київ: Вид. дім «Професіонал», 2008. 288 с.
40. Терлецький В. Поняття і проблема гуманітарної сфери в сучасному українському дискурсі. *Українознавство*. 2016. №3(60). С. 195-203.
41. Тронь А.Ю. Діяльність українського центрального комітету в генеральній губернії: гуманітарна сфера : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ. 2020. 23 с.
42. Туряниця І.А. Українсько-литовські взаємини у політичній та гуманітарній сферах (1991 – 2011 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Львів. нац. ун-т. ім. І. Франка. Львів. 2012. 19 с.
43. Ясько Р.О. Механізми формування кадрового потенціалу в гуманітарній сфері України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів. 2017. 20 с.
44. Appadurai, A. (1996). *Modernity At Large: Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press. www.upress.umn.edu. Retrieved from : <https://surl.li/jgtnrz> [in English].
45. Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. Harvard University Press. www.hup.harvard.edu. Retrieved from: <https://surl.li/pgnuiq> [in English]
46. Digitalisation of Cultural Heritage. (n.d.). (2020). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.unesco.org/en/culture-and-digital-technologies> [in English].

47. Hall S. (1997). Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. Sage Publications. us.sagepub.com. Электронный ресурс. Режим доступа: <https://surl.li/nsxayh> [in English].

48. Tomlinson, J. (1999). Globalization and Culture. University of Chicago Press. press.uchicago.edu. Retrieved from: <https://surli.cc/qqtjkh> [in English]

АНОТАЦІЯ

Радчук Ігор Ярославович. Удосконалення публічного управління гуманітарною сферою в сучасних умовах. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр». Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування». Освітня програма «Державна служба». Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2025.

У *Вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано її мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. Загальний обсяг роботи складає 71 сторінку.

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні теоретичних та практичних аспектів функціонування гуманітарної сфери та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення її публічного управління.

Об'єктом дослідження є процес публічного управління гуманітарною сферою.

Предметом дослідження є вдосконалення публічного управління гуманітарною сферою.

У Розділі 1 “Теоретико-методологічні засади публічного управління гуманітарною сферою” висвітлено генезис публічного управління гуманітарною сферою, а також основи нормативно-правового регулювання у цій сфері.

У розділі 2 “Аналіз публічного управління гуманітарною сферою в Україні” охарактеризовано організаційно-правовий механізм публічного управління гуманітарною сферою в Україні, здійснено аналіз зарубіжного досвіду публічного управління гуманітарною сферою. Визначено також проблемні аспекти публічного управління гуманітарною сферою в Україні.

Розділ 3 “Шляхи вдосконалення механізмів публічного управління гуманітарною сферою в Україні) вказує можливі напрями адаптації зарубіжного досвіду публічного управління гуманітарною сферою. Також подаються рекомендації щодо вдосконалення механізмів публічного управління цієї сферою в Україні.

У висновках підсумовано результати дослідження.

Ключові слова: гуманітарна сфера, механізми публічного управління, публічне управління.

ABSTRACT

Radchuk Igor Yaroslavovich. Prospects for introducing the prefect institute in Ukraine. – Qualification scientific work on manuscript rights.

Work on obtaining the Master's degree. Specialty: 281 «Public management and administration». Educational program «Public Service». Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2025.

The *Introduction* substantiates the relevance of the research topic, formulates its goal and objectives, object and subject of the research, scientific novelty and practical significance of the results obtained. The total volume of the work is 71 pages.

The purpose of the master's thesis is to substantiate the theoretical and practical aspects of the functioning of the mechanisms of public management of the humanitarian sphere in Ukraine and recommendations for improving the management of this sphere.

The object of research is the humanitarian sphere of Ukraine. The subject of research is the mechanisms of public management of the humanitarian sphere in Ukraine.

Section 1 “Theoretical and methodological principles of public management in the humanitarian sphere” highlights the genesis of public management in the humanitarian sphere, as well as the foundations of regulatory and legal regulation in this sphere.

Section 2 “Analysis of public management in the humanitarian sphere in Ukraine” characterizes the organizational and legal mechanism of public management in the humanitarian sphere in Ukraine, analyzes foreign experience of public management in the humanitarian sphere. Problematic aspects of public management in the humanitarian sphere in Ukraine are also identified.

Section 3 (“Ways to improve mechanisms of public management in the humanitarian sphere in Ukraine) indicates possible directions for adapting foreign experience of public management in the humanitarian sphere. Recommendations are also given for improving mechanisms of public management in this sphere in Ukraine.

The conclusions summarize the results of the study.

Keywords: humanitarian sphere, public management mechanisms, public management.